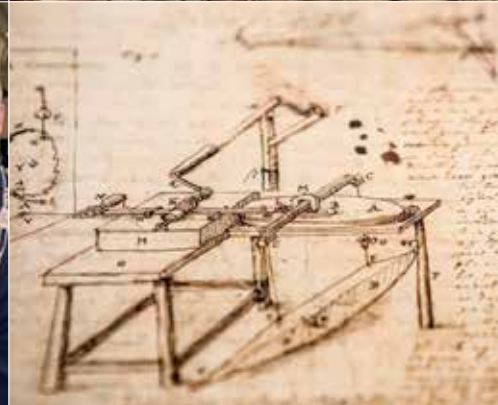
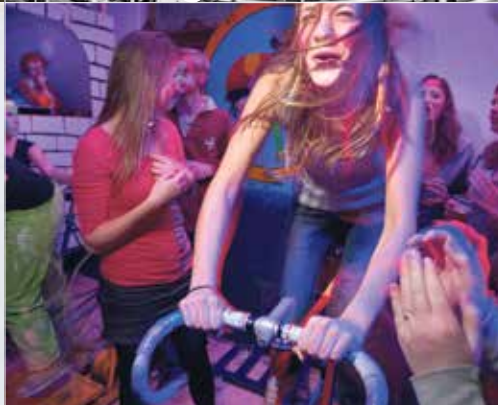
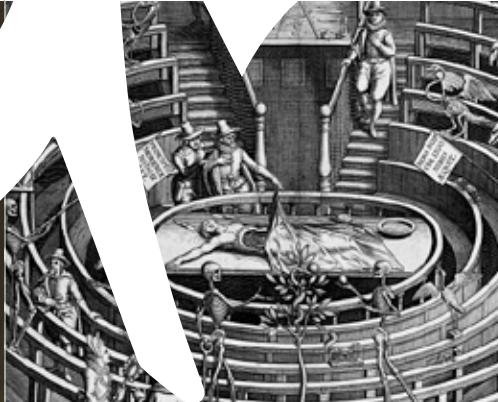
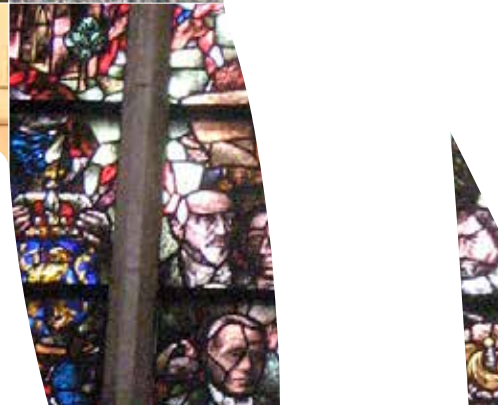

Mare

Voorwoord

444 jaar in 44 en enige momenten

Morgen, op 8 februari, viert de universiteit haar 444-jarige bestaan. Daarom zet de redactie van Mare in dit themanummer de tijd stil en om terug te kijken op de rijke geschiedenis van de Leidse academie. Dat doen we in 44 korte flitsen en uitgebreidere stukken. (En mocht uw favoriete held of hoogtepunt ontbreken, dan kunt u – om Gerrit Komrij te citeren – ‘het zelf schrijven en het erachteraan plakken. Ik hoop dat hij zijn pols verrekt.’) Heel veel lees- en feestplezier!

Literatuurlijst

Ronald de Graaf, *De Prins – Willem van Oranje, 1533-1584*. Uitgeverij Karmijn, 2018.

2002, 2005.

Anne Kox (red), *Van Stevin tot Lorentz – portretten van Nederlandse natuurwetenschappers*. Uitgeverij Bert Bakker, 1990.

Jelle Reumer & Martijn van Calmthout, *Nobel op de Kaart – Op zoek naar de Nederlandse Nobelprijswinnaars van vroeger en nu*. Uitgeverij Lias, 2014

Henk Nellen, *Hugo de Groot – Een leven in strijd om de vrede*. Uitgeverij Balans, 2007

Peter Sigmond & Paul Renken (red), *Minerva voor het leven*. Vereniging ‘Sociëteit Minerva’, 2014

Annelies Noordhof-Hoorn, *De stem van de student – Nederlandse studentenbladen in de negentiende eeuw*. Uitgeverij Verloren, 2016

Fenneke Sysling, *De onmeetbare mens – Schedels, ras en wetenschap in Nederlands Indië*. Vantilt, 2015

Willem Otterspeer, *Groepsportret met Dame Deel 1, 2 en 3*. Bert Bakker, 2000.

Academiegebouw. Academisch Historisch Museum en Dienst IEV. Rijksuniversiteit Leiden

Colofon

Redactie-adres Reuvenplaats 3, 2311 BE Leiden

Postbus 9500 2300 RA Leiden

Telefoon 071–527 7272

Website mareonline.nl

E-mail redactie@mare.leidenuniv.nl

De redactie is op vrijdag gesloten.

Oplage circa 15.000

Hoofdreductie

Frank Provoost frank.provoost@mare.leidenuniv.nl

Redactie

Vincent Bongers vbongers@mare.leidenuniv.nl

Bart Braun bbraun@mare.leidenuniv.nl

Anoushka Kloosterman a.s.kloosterman@mare.leidenuniv.nl

Sebastiaan van Loosbroek

s.p.van.loosbroek@mare.leidenuniv.nl

Susan Wichgers s.wichgers@mare.leidenuniv.nl

Medewerkers

Femke Blommaert · Holger Gzella · Tim Hoffman · Marit de Roij · Benjamin Sprecher

Fotografie Taco van der Eb · Marc de Haan

Illustraties Bas van der Schot · Bandirah · Silas.nl

Basisontwerp Roeland Segaar, Dokwerk Communicatie

Art direction en vormgeving marcel van den berg

Drukwerk Rodi Rotatiedruk, Broek op Langedijk

Advertenties Bureau van Vliet B.V.

Postbus 20 2040 AA Zandvoort

Telefoon 023 - 571 47 45

Redactieraad

Prof. dr. Rick Lawson (voorzitter) · Prof. dr. Frank Israel (vice-voorzitter) · Dagmar Brouwer · Prof.

dr. Willem van der Does · drs. Malou van Hintum · Emilie van Kinschot · Thomas van

Klaveren · Nathan Oosthoek · Frank Rensen · dr. Alexander Pleijter · Maarten Jesse Pot

Jaarabonnementen

Een jaarabonnement op *Mare* loopt van september t/m juni. Belangstellenden kunnen

Mare thuisgestuurd krijgen door €35 over te maken op IBAN NL68RAB00103257950 ten

name van Universiteit Leiden (o.v.v. *Mare* en SAP-nummer 6200092091) en vervolgens

een bevestigingsmail met daarin hun adres te sturen naar redactie@mare.leidenuniv.nl.

Studenten betalen €25.

Ter controle graag in de bevestigingsmail ook het studentnummer vermelden.

Adreswijzigingen, klachten en opmerkingen over de toezending

redactie@mare.leidenuniv.nl 071-5277272

Ingezonden mededelingen

Mededelingen voor het op donderdag verschijnende nummer moeten uiterlijk de

voorafgaande donderdag 16.00 uur in het bezit van de redactie zijn.

ISSN 0166-3690

1575

J. Hobbemael et J. J. J. J.

IN-WYDING DE

UNIVERSITEIT tot LEYDEN A° 1575.

1575

Wie was Willem?

Willem van Oranje stichtte in 1575 de Universiteit Leiden. Wie was deze prins en wat dreef hem? 'Vader des Vaderlands? Onzin! Een fundamentalistische religieuze republiek is wel het laatste wat hij wilde.'

DOOR VINCENT BONGERS *Plok, plok, plok.* Halverwege de zestiende eeuw klonk bij het kasteel van Breda regelmatig het geluid van een potje tennis. De bewoner van het slot, prins Willem van Oranje, had namelijk buiten de gracht en bij de stallen een tennisbaan laten aanleggen. En niet alleen voor de lol: op de partijen tussen de edellieden werd geld gezet. 'Een geliefd tijdverdrijf in het speelhuis was het wedden op de uitslagen van de matches', schrijft historicus Ronald de Graaf in zijn vorig jaar gepubliceerde boek *De Prins*. Verder was er in het bos van het kasteel een dierentuin aangelegd, had Oranje twee valkeniers in dienst, en hield hij zich bezig met het fokken van jachthonden, die hij 'graag cadeau deed aan politieke vrienden'.

In het kasteel woonde Willem samen met zijn echtgenote Anna van Egmont, op wie hij stapelverliefd was. 'Mag God mijn wens vervullen, want dan zou je zien dat ik vannacht niet ver van je zou zijn', schrijft hij haar in een brief van december 1555: 'En dat ik in plaats van mijn kussen ter omhelzing: *Meine Ännchen, Liebste Liebste*, waar ik meer van houd dan van wat ook ter wereld.' Het geluk houdt niet lang stand, want Anna overleed drie jaar later op 25-jarige leeftijd. 'Ik ben de ongelukkigste man ter wereld', schrijft Willem.

'Hij was een *angry young man*, die zich na het verlies verloor in seksuele uitpattingen en medelijden had met zichzelf', aldus De Graaf. In minder dan tien jaar tijd zou de door verdriet verpletterde edelman hoofdrolspeler worden in een

conflict dat uitgroeit tot de Tachtigjarige Oorlog.

Willem werd in 1533 in het Duitse Dillenburg geboren, en kreeg een protestants opvoeding. Op zijn elfde ver trok hij naar het hof van de Habsburgse vorst Karel V in Brussel. Karel was onder andere koning van Spanje en heel belangrijk: landheer van de Nederlanden. Daar wordt Willem – deze keer met een katholieke opvoeding – klaargestoomd om zijn heer te dienen. 'Door in dienst te treden van een landheer kon je carrière maken', zegt postdoc geschiedenis Jasper van der Steen. 'Hij erft het prinsdom Orange, doordat een neef op het slagveld sterft.'

'Willem zat helemaal ingebed in het systeem', vertelt universitair docent geschiedenis Raymond Fagel. 'Hij was een steunpilaar van de Habsburgers. Generaties Oranjes waren door die relatie rijk geworden.'

Oranje stond heel dicht bij Karel en zijn opvolger Filips II. Toen Karel in 1555 troonsafstand deed, vroeg hij Willem om hem te vergezellen. 'Met zijn linkerhand drukte hij op een wandelstok, terwijl zijn rechterhand op de schouder van de prins rustte', schrijft De Graaf.

Inmiddels had Willem een nieuwe bruid gevonden: Anna van Saksen. Oranje was vooral geïnteresseerd in haar rijkdommen in Duitsland. Het huwelijk was een ramp. Anna werd depressief en raakte aan de drank. De prins zette haar zonder pardon opzij toen zij overspel pleegde met Jan Rubens, de vader van schilder Peter Paul. Anna ontkende eerst: 'Deze schande schaadt mij meer dan als ik mijn neus en oren had verloren. Weet je niet dat alleen slechte vogels hun nest onderschijten?' Later gaf ze toe, om zo de doodstraf voor Rubens te voorkomen.

Ook tussen Oranje en de Habsburgers

gaat het helemaal fout. 'Filips vertrok naar Spanje', vertelt Judith Pollmann, hoogleraar vroegmoderne Nederlandse geschiedenis. 'De adel, waaronder Willem, bleef achter in de Nederlanden. De edellieden wilden niet dat de vervolging van kettters intensiverde. De koning luisterde echter niet. In 1566 liep het uit de hand. De prins wilde een einde aan de brandstapels, maar ook de priesterterroriserende beeldenstormers in het gareel houden. Oranje en de andere edellieden moesten de orde herstellen. Ze deden echter concessies aan protestanten. Filips zag dat als verraad en liet de graven Egmond en Horne op de Grote Markt in Brussel onthoofden. Willem voelde al nattigheid en was maar op familiebezoek in Dillenburg gegaan. Hij nam al zijn bezittingen mee, maar liet zijn zoon Filips Willem, die in Leuven studeerde, achter. Hij had dus niet verwacht dat het zo fout zou gaan. Hij besloot een invasie in de Nederlanden te doen: dat is het moment dat hij echt een keuze maakte tegen zijn landheer.'

Filips stuurde de hertog van Alva met een leger om te straffen. 'Het plan was om later zelf terug te keren in de Nederlanden om iedereen weer in genade aan te nemen: een *good cop, bad cop*-strategie', zegt Pollman. 'Willem had ook kunnen wachten en onderhandelen met Filips. De prins had zijn positie wellicht nog kunnen redden, maar de brandstapels zouden dan blijven branden. Zo werd het toch een principekwestie. Je kunt hem kleiner maken, en hem zijn heldenstatus ontnemen, maar hij heeft met veel overtuiging bezwaar gemaakt tegen zijn eigen heer. Oranje is dus wél bijzonder.'

Fagel: 'Wat Willem deed, was puur verraad en majesteitsschennis, in Spaanse ogen dan. In ieder wetboek van die tijd zou hij de doodstraf verdienen. Ik bestudeer de Spaanse geschiedenis en

Willem van Oranje.

Schilderij door Adriaen Thomasz. Key, ca. 1579

Le tres illustre et haut Prince Guiliaume / par la grace de Dieu 172

Prince de Orange. et. lequel Dieu donne la grace d'accroître en toutes vertus.

Die doozluchtichste en hooggebozen Prince Wilhem byder gra-

uen Gode Prince van Oringen. et. Den welken God laet op groepen in alle di zeyden.

Imprime en l'Imprimerie sur la rue de Lombards au fleurter Blausch / Parmoy Jehan Victorin Tailleur de figures.

zeg weleens voor de grap dat ik met terugwerkende kracht fout ben in de Tachtigjarige oorlog. Maar Willem was echt iemand die van binnenuit kwam en zich ontpopte als aartsvijand. Ik wil nog niet zeggen: "Hij was als Osama bin Laden die zich tegen de VS keert", maar... 'Oranje was zeker geen heilige, maar een machtpoliticus die vuile handen maakte. Zijn motivatie om de Opstand te beginnen was dat hij al zijn bezittingen en zijn eer kwijtraakte. Je las altijd over de moordaanslagen op de prins, maar Willem beraamde ook aanslagen op de hertog van Alva en anderen. Daar is weinig aandacht voor.

'Laat ik het zo zeggen: de watergeuzen leken meer op IS dan op een internationale vredesmacht. Het geweld aan Nederlandse kant blijft vaak onderbelicht. Een plundertocht van de watergeuzen wordt dan heel eufemistisch "landgang" genoemd - dan denk ik toch eerder aan gezellig op de koffie gaan dan aan moordpartijen.'

Ook dat religieuze tolerantieverhaal is meer retorisch, vindt Fagel. 'Want in de praktijk is er nergens in een gebied waar Oranje macht had, iets tot stand gekomen wat op tolerantie leek.'

Pollman vindt het wel speciaal dat het Willem vanaf 1572 lukte om allerlei verbonden te sluiten. 'Hij kreeg genoeg steun om binnen steden coups te plegen. Die steden waren wel enorm veel verdeeld: lang niet iedereen was van: "hiep hoi, Oranje." Willem was daar heel slim in en wist coalities te smeden. Hij nam de stadsbesturen heel serieus. Uiteraard had hij hen ook nodig. Een groepje mensen besloot gewoon: vanaf nu zijn we onafhankelijk en Willem is onze stadhouder. Als een soort Hamas in de Gazastrook, of de Volksrepubliek Donetsk in Oekraïne.'

Op de coalities stond echter wel een hoge prijs, legt Pollman uit. 'Oranje werd omgeven door lieden van de papenhatende soort. Zijn plan voor gelijke

Willem van Oranje toen hij twaalf was, zittend op een paard. Prent door Cornelis Anthonisz.

1575

‘De watergeuzen leken meer op IS dan op een vredesmacht’

berechtiging van katholieken en protestanten sneuvelde dan ook. Hij moest concessies doen, daardoor zijn er ook wel mensen die hem een draaikont vinden. Voor iemand zonder principes heeft hij het zichzelf echter veel te moeilijk gemaakt.’

Soms opereerde de prins ook gewoon als een typische hoge edelman, aldus Pollman. ‘Er is een moment dat hij met de koning van Frankrijk en de koningin van Engeland praat over het in stukken verdelen van de Nederlanden. Dat past niet in het beeld van Willem als een “Nederland voor alles-kampioen.” Dat was hij dan ook niet. Het praten over “Nederland” als een emotioneel iets, is uitgevonden door Oranje en zijn propagandamachine. Hij verzoon een strategie met pamfletten waarin “het vaderland” centraal stond.’

Van der Steen: ‘Hij speelde een essentiële rol in de opkomst van het idee dat er zoiets is als “de Nederlander.”’

De omstandigheden werden echter steeds lastiger. In 1580 verklaarde Filips Willem vogelvrij en in 1582 volgde een aanslag op de prins. De dader deed alsof hij Oranje een petitie wilde aanbieden, trok een pistool en vuurde. ‘De kogel drong de nek binnen, ging door de mond

en vloog eruit, twee tanden meenemend’, schrijft De Graaf.

Het pistool werd zo dicht bij Willems hoofd afgevuurd dat zijn haar en baard vlamvatten. Aanvankelijk leek de prins niet heel erg zwaar gewond. Maar toen er een grote ader sprong, vreesde Willem dat hij zou doodbloeden. Zijn derde vrouw, Charlotte van Bourbon, moest met anderen tien dagen in ploegendienst de wond dichtdrukken.

Oranje herstelde uiteindelijk, maar Bourbon bezweek kort daarop aan een ziekte. Willem zou nog een keer hertrouwen, met Louise de Coligny. Zij overleefde haar echtgenoot, die in 1584 door Balthasar Gerards in Delft werd vermoord.

Is Oranje de Vader des Vaderlands? Pollmann: ‘Ik betwijfel of de Republiek er was gekomen als Oranje in 1572 gesneuveld was.’

Fagel: ‘Toen hij stierf, leek de opstand al bijna verloren. De calvinistische republiek die de Nederlanden uiteindelijk lang na zijn dood werd, een fundamentalistisch religieus land, was ook helemaal niet wat Oranje voor ogen had. Hij wilde terug naar een situatie waar de Nederlandse adel veel te zeggen had. Als hij al Vader des Vaderlands is, dan is dat tegen wil en dank.’

Hoge gunfactor voor een universiteit

‘Leiden had het beleg van de Spanjaarden uitgehouden’, zegt Judith Pollman. ‘Maar dat was niet vanzelf gegaan. Er waren een boel Leidse elite gelukt om de stad aan de kant van de Opstand te houden. De prijs was echter enorm hoog geweest: zesduizend doden, bijna de helft van de bevolking.’

‘Verder was er discussie: we hebben een tekort aan predikanten, er is een universiteit nodig om die op te leiden. Waar moest die komen? Leiden had een streepje voor vanwege het beleg. De stad had een hoge gunfactor.’

‘Op de stichtingsoorkonde prijkt de naam van Filips II. De Staten van Holland betaalde de universiteit, dus het leverde de stad geld op. Dat was heel welkom, omdat de Leidse economie helemaal kapot was.’

‘Uiteindelijk heeft de universiteit Willem ook weer een dienst bewezen. Toen hij wilde scheiden van zijn tweede vrouw, Anna van Saksen, heeft de universiteit een flitscheiding voor hem georganiseerd. Het was gebruikelijk dat beide partijen gehoord werden, maar de theologen van de universiteit regelden de scheiding zonder Anna te spreken.’

444 JAAR IN 44 MOMENTEN

3 OKTOBER 1574

Willem van Oranje ontzet Leiden. De stad verdient een beloning, maar wat?

8 FEBRUARI 1575

Amsterdam blijft Spanjegezind. Dan maar een universiteit in Leiden

6 JULI 1575

De eerste colleges beginnen. De universiteit telt twee studenten: Dirc van Leeuwen en Adriaen van der Myle

1581

De universiteit verhuist naar het Academiegebouw

1582

Plakkaat van koning Filips II: leder die aan de ‘namaak-universiteit Leiden’ studeert, is een ketter, en mag geen ambt bekleden. Voor zover wij na kunnen gaan, is dit plakkaat nooit ingetrokken

1593

Carolus Clusius plant de eerste Nederlandse tulp in de Hortus Botanicus

1594

Een wonderkind (11) schrijft zich in

De elfjarige eerstejaars Hugo de Groot (1583 –1645) vond geneeskunde beneden zijn stand en groeide uit tot een van de belangrijkste juristen aller tijden.

DOOR BART BRAUN Van sommige universitaire zaken zou je willen dat ze nu nog steeds bestonden. Toen Hugo de Groot, ‘Grotius’ voor het internationale publiek, in Leiden ging studeren, kreeg hij een welkomstgedicht. De maker was universiteitscurator Janus Dousa (die van de Doezastraat), en hij voorspelde:

wanneer ge een man word, zal u elk verwondert loven, daer gij met de ouden strijd, de nieuwen gaet te boven.

Hoezo ‘als je later een man wordt’? Nou, toen Hugo zich op 3 augustus 1594 inschreef, was hij elf jaar oud. Er liepen eind zestiende eeuw wel meer kinderen rond aan de Bataafse Academie, dus die leeftijd was eigenlijk niet zo opmerkelijk. Hijzelf was dat wel.

Al op zijn achtste schreef hij gedichten in het Latijn, en eenmaal aan de Leidse studie waren zijn docenten

onder de indruk van zijn uitzonderlijke vermogens. Het beoefenen van geneeskunde vond hij als patriciërszoon beneden zijn stand, dus belandde hij via filosofie en de klassieke talen in het recht. Het Leids onderwijs in de rechten was toen op humanistische leest geschoeid, met veel aandacht voor het Romeins recht. Daarnaast heeft Hugo de Groot in Leiden ook nog een beginnetje gemaakt aan een studie van het Arabisch, maar dat bleef bij een beginnetje.

Hij kwam terecht in een kosthuis aan het Rapenburg, op het adres waar nu Duwo zit, en later aan de Hooigracht. Hij kreeg les van talenwonder Scaliger en hebraïst Junius. Scaligers voorganger Lipsius moet hij ook ontmoet hebben bij een bezoek van zijn vader aan Leiden, maar zelf zou hij later toegeven dat hij daar geen herinnering aan had overgehouden.

Scaliger en Junius hadden ruzie (Toen Scaliger stierf, voelde Junius’ schoonzoon zich gedwongen om alle boeken van Junius uit de nalatenschap te

kopen, omdat Scaliger er zulke nare dingen in had gekalkt), maar Grotius had ze allebei hoog zitten. Scaliger was in zijn ogen een van de geleerdste mannen die ooit geleefd had, en Junius was een groot theoloog wiens levenshouding hem tot voorbeeld had gediend.

Ergens eind 1597 of begin 1598 moet hij zijn afgestudeerd. In 1598 reisde hij met raadpensionaris Johan van Oldenbarnevelt mee op een diplomatieke missie naar Frankrijk. Toen hij er toch was rondde hij in Orléans datzelfde jaar een promotie in de rechten af. Hij was vijftien jaar oud.

Zijn werk binnen de Nederlandse Republiek en aan het Franse hof, de ontsnapping in een boekenkist, belangrijke boeken als *Mare liberum* en *De iure belli ac pacis*: het stond allemaal nog te gebeuren. Het wonderkind zou de geschiedenis ingaan als een van de belangrijkste juristen aller tijden. Had die Dousa knap gezien.

Studenten-haeters schoten met scherp

Het boterde niet altijd tussen de stad en haar studenten. Behalve tot opstootjes en vandalisme mondde dat ook uit in schietpartijen.

DOOR ANOUSHKA KLOOSTERMAN Op 15 december 1607 besloot rechtenstudent Assuerus Hornhovius zijn promotie te vieren met een feestelijke maaltijd, in het gezelschap van zijn professor, Everhard Bronchorst, en een paar medestudenten. De studenten besloten na afloop hun professor naar zijn huis te begeleiden. Alleen: Hornhovius zou daar nooit aankomen.

Wat er precies was voorgevallen, daarover hadden de nachtwacht en de professor nogal verschillende menin-

gen. De studenten hadden alleen vrolijk gelachen, schreef Bronchorst in zijn dagboek, waarin hij tevens beloofde 'nooit meer bij een student naar een feestmaal te gaan'.

De baas van de wacht, Jacob Willemsz. van Leeuwen, vertelde daarentegen dat de studenten de schutters uitscholden, hun degens pakten en hen in het nauw dreven, onder toeziend oog van de professor 'die de lantaarn in de hand hadde'. Toen een van de schutters werd verwond, werd er geschoten. Eenentwintig keer maar liefst. Gezien de snelheid van de vuurwapens uit die tijd moet het gros van de aanwezige schutters hun wapen op de jongen hebben afgevuurd.

Hoe het ook zij, het boterde kennelijk

niet zo tussen de stad en de studenten. In het kader van academische vrijheid mochten studenten veel meer dan hun stadsgenoten. Maar nadat ze in 1594 de ruiten van zowel burgemeester als de schout ingooiden, en een voorbijganger het water injoegen en bijna lieten verdrinken, beval de stad dat niemand, dus studenten ook niet, 's avonds zonder lantaarn op straat mocht zijn, en wapens of kostuums mocht dragen. De studenten waren kwaad: hun vrijheden waren ingeperkt, en ze werden nu op gelijke voet behandeld als 'schandknapen en uitdagers, marketenters en kappersknechts', schreven zij in een woedende brief.

Een paar jaar later, in 1600, overleed een student na een confrontatie

met de stadswacht – ze hadden te veel gedronken, ging het verhaal. Er was zoveel onrust dat de stad in 1606 een nieuwe straatwacht inzette, geleid werd door iemand die woedende studenten 'heerschen Joost' noemden, 'een haeter van alle studenten'. Een jaar later werd Hornhovius doodgeschoten.

Na de dood van Hornhovius kwam er een 'studentenwacht', van 54 man, die 'beleefd zou optreden' tegen studenten. De studenten waren niet blij. Ze verstoorden de inauguratie van de nieuwe rector, gooiden de ruiten van het auditorium in en sloegen de banken kapot. De ergste onruststokers werden opgepakt en gestraft. Maurits van Oranje zou hen later gratie verlenen.

1610

DELINEATIO IVDI PVBLICI GLADIATORII VRBIS ET ACADEMIÆ LVGDVNENSIS AP

Scherm jezelf slim

De schermschool van de Universiteit van Leiden. Willem Isaacsz. van Swanenburg, naar Jan Cornelisz. van 't Woudt, 1610.

VD BATAVOS .

‘Vechtersbaasje’ Ludolph van Ceulen doceerde wiskunde aan de eerste Nederlandse beroepsopleiding, en zette Leidens ijdelste geleerde op zijn plek.

DOOR ANOUSHKA KLOOSTERMAN In de beginjaren had de universiteit een paar para-depaardjes. Bijzondere instellingen, die je op andere universiteiten niet tegenkwam. Daar moest mee gepronkt worden, en dus verschenen er in 1610 vier kopergravures met afbeeldingen, die talloze keren verspreid en gekopieerd zouden worden.

Drie van de vier zijn bekend: de bibliotheek, het anatomisch theater en de hortus. De vierde gravure ligt iets minder voor de hand. Daarop staan mannetjes die elkaar met degens te lijf gaan, en geometrische patronen op de vloer: de scherm-school van de universiteit. En die hangt nauw samen met de Leidse ingenieurs-school, ook wel School voor Nederduytsche Mathematique genoemd. En dat was dan weer, jawel, de eerste Nederlandstalige beroepsschool.

Maar had wiskunde dan zoveel met schermen te maken? ‘Het was wel anders dan nu’, zegt Steven Wepster, Van Ceulenkenners en universitair docent wiskunde aan de Universiteit Utrecht. ‘Dat zie je ook op de gravure – je ziet de geometrische patronen. Schermen had indertijd een soort meetkundige dansspasjes, om het wat oneerbiedig te zeggen. Maar ik denk dat je het los moet zien van de universiteit. Het was meer dat ze Ludolph van Ceulen goedgezind waren, en dat hij die ruimte ervoor mocht gebruiken.’

Ludolph van Ceulen was een scherm- en rekenmeester, die later het getal pi tot 35 decimalen zou uitrekenen. Die werden overigens nooit gepubliceerd, dus beitelde zijn weduwe de cijfers na zijn dood in zijn grafsteen. ‘Als je inzoomt zie je wat grappige details: je ziet een aantal keer hetzelfde hoofd, en dat is elke keer Van Ceulen. Hij staat er een keer of vijf op, en een keer met een degen door zijn hoofd.’

Theologie, filosofie en rechten zijn academisch gezien allemaal heel leuk en aardig, maar Nederland zat midden in

de Tachtigjarige Oorlog, en de praktisch ingestelde Maurits van Oranje had militaire ingenieurs nodig voor zijn veldslagen. Dus beval hij tot het oprichten van de ingenieursopleiding aan de Leidse universiteit, zijn alma mater. De lessen waren praktisch van aard, en werden gegeven in de volkstaal, Nederlands, in plaats van het Latijn. Van Ceulen werd aangesteld vanwege zijn wiskundige kwaliteiten. Omdat hij ook een bekend schermmeester was, kreeg hij toestemming om ook daar les in te geven.

‘Maurits had een veel praktischere, ik zou durven zeggen, Hollandse mentaliteit. Die ingenieursschool is heel belangrijk geweest in de ontwikkeling van Nederland. De eerste beroepsopleiding in het Nederlands’, zegt Wepster. Binnen de universiteit werd wel wat laatdunkend gedaan, over die plotselinge hbo’ers op de academie. Tijdens een oratie in het Nederlands lachten de professoren honend.

Toch was het Van Ceulen die een van de beroemdste, en meest elite, geleerden aan de universiteit op zijn nummer zette, zij het anoniem. Josephus Justus Scaliger was door de universiteit gerekruteerd, omdat hij een van de beroemdste geleerden uit zijn tijd was. ‘De grap is dat Scaliger zeer geleerd was, en zeer ijdel. Hij vond dat hij overal verstand van had, maar hij was bepaald geen wiskundige’, zegt Wepster.

‘Hij heeft toen een schitterend boek uitgegeven, *Cyclometrica*. In twee kleuren gedrukt, met rode Griekse citaten. Het zag er heel indrukwekkend uit. Maar wiskundig gezien staat er volslagen onzin in.’

‘We weten al sinds Archimedes, dat is 200 jaar voor Christus, dat het getal pi een rol heeft in de oppervlakte, én in de omtrek van de cirkel. Scaliger kwam met twee meetkundige constructies: een waarmee je de pi vindt voor de oppervlakte, en een andere voor de omtrek. Dus in feite negeerde hij 1700 jaar wiskundezekerheid, namelijk dat die twee waardes hetzelfde zijn.

‘Van Ceulen zag een heel vroege editie

van het boek, en zag wat een onzin het was. Maar als vechtersbaasje kon hij dat niet aan een hooggeleerde heer vertellen. Hij was niet academisch gevormd, en sprak geen klassieke talen, en daarmee viel je voor Scaliger al af.’

Dus stuurde de schermmeester een van zijn leerlingen om hem te waarschuwen voor de fout. ‘We vermoeden dat het Wil-lebrord Snellius is geweest, die toen veertien of vijftien jaar oud was (Snellius zou later beroemd natuurkundige worden, red.). Iemand met een academische opleiding had meer kans om tegen Scaliger te zeggen dat hij voorzichtig moest zijn.

‘Maar hij had door dat de boodschap van dat vechtersbaasje kwam, heeft zich er niets van aangetrokken en het boek gepubliceerd. Dat is vervolgens door het slijk gehaald door elke wiskundige die er maar verstand van had. Toch niet zo’n goed idee.’

Van Ceulen publiceerde in 1596 zijn boek *Vanden Circkel*, waarin hij de constructies van Scaliger bekritiseert. Niet met naam en toenaam, overigens: hij heeft het alleen over een ‘hooggeleerde man’. Voor tijdsgenoten zal het duidelijk zijn geweest dat het een kritiek op *Cyclometrica* was, maar het zou nog even duren voordat huidige historici die link legden: hoogleraar geschiedenis van de wiskunde Jan Hogendijk (UU) publiceerde in 2010 een artikel over de wiskundige woordenwisseling.

Wepster: ‘Het interessante is dat Van Ceulen fungeerde als waakhond in de wiskunde. Hij maakte onderscheid tussen goede en slechte wiskunde. In die tijd was dat verschil niet zo duidelijk. Er waren veel rekenmeesters en landmeters die allerlei boekjes publiceerden, en in een deel daarvan stond onzin. Van Ceulen maakte er werk van om die misstanden aan de kaak te stellen.’

Ludolph van Ceulen overleed in 1610. Zijn grafsteen, met de 35 decimalen van pi erin gebeiteld, ging in de achttiende of negentiende eeuw verloren. In de Pieterskerk, waar zijn graf moet zijn geweest, staat sinds 2000 een kopie.

1575

Op kamers bij de professor

Een studentenkamer in de negentiende eeuw.

In 444 jaar universiteit groeide de kamer-nood. Sommige professoren namen studenten in huis, anderen kochten een oud weeshuis.

DOOR SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK Hoewel Leiden nog kleiner was dan de huidige binnenstad, kenden studenten die vanaf 1575 naar de Leidse universiteit kwamen nog geen woningnood. ‘Ze woonden tussen de Breestraat tot het Rapenburg, zeg maar de Pietersacademiewijk’, vertelt Leids historicus volkshuisvesting Cor Smit. ‘Net als de meeste hoogleraren.’

De eerste honderd jaar van de universiteit telde de stad twee- tot driehonderd studenten, schat hij. Daarvan was zeker de helft van buitenlandse afkomst. ‘Ze kwamen vanuit IJsland tot Marokko. Er waren toen nog heel weinig protestantse universiteiten in Europa.’

Ze huurden een kamer bij particulieren of woonden (en aten soms ook) tegen een kleine vergoeding in het huis van een hoogleraar. Anderen verbleven in een herberg. Wie uit een gegoede familie kwam, kon terecht bij familie of zakenrelaties. Maar ook ‘eenvoudige’ arbeiders boden soms woonruimte aan. Omar Boeck bijvoorbeeld, naar alle waarschijnlijkheid de eerste Noord-Afrikaanse student in Leiden, woonde in een eenvoudige steeg –

de huidige Sterrewachtstraat. ‘Hij woonde daar bij een aantal Vlaamse arbeiders in een arbeidershuisje.’

Al in 1592, met de oprichting van het Statencollege, ontstond het eerste internaat. De toegangspoort stond aan de Kaiserstraat, naast het Plexus, waar nu nog de poort van de Rijksmanege staat. Het internaat was voor theologiestudenten die werden opgeleid tot predikant. Er woonden dertig tot veertig studenten, die er ook college volgden en tentamens maakten. ‘Daar kon men meteen toezicht houden: vorderde de studie en gedroeg iedereen zich als een predikant?’

Een paar jaar later, in 1606, werd het Waalscollege opgericht aan de Groenhazengracht. Ook daar zat een internaat bij waar een stuk of zeven uit het zuiden gevluchte Franstalige theologiestudenten verbleven. ‘Doordat er veel Franstalige vluchtelingen in Nederland waren, was er genoeg emplooi voor deze predikanten’, legt Smit uit. Deze internaten waren een van de vroegste vormen van studentenhuusvesting en bleven tot in de achttiende eeuw bestaan.

In de achttiende eeuw liep het aantal studenten terug door de komst van andere universiteiten. In diezelfde periode raakte Leiden in verval doordat de textielnijverheid inzakte. Studenten konden echter al

die tijd wel aan woonruimte komen.

Pas in de loop van de negentiende eeuw stijgt het aantal studenten dermate, dat langzaam maar zeker het eerste kamer-tekort optreedt. ‘Begin twintigste eeuw werd het moeilijker een kamer te vinden.’ Gevolg: de eerste spoorstudenten doen hun intrede. Alleen namen zij veel minder deel aan het studentenleven, wat tegen het zere been was van de professoren. ‘Grosso modo was studeren toen nog een elitaire bedoening. Een lang studentenleven gold als vormend. Shell en andere topbedrijven wilden geen studenten die na vijf jaar waren afgestudeerd, maar juist diegenen die er acht à tien jaar over hadden gedaan. Aan die nerds hadden ze niets. Pas in de jaren zeventig veranderde dit.’

Tegelijkertijd kwamen de eerste studentenhuizen op. Zo wonen er sinds 1912 studenten op Rapenburg 4. ‘Samen met personeel en een gezin.’ De studenten die er woonden waren hervormde en gereformeerde studenten van de Nederlandse Christelijke Studenten Vereniging.

In 1920 smeedden historicus Johan Huizinga en juridisch hoogleraar Eduard Meijers plannen voor een ‘studentendorp’ voor 128 bewoners. ‘Het was vergelijkbaar met Engelse colleges’, zegt Smit. Het bleef echter bij tekeningen, omdat de financiering nooit rondkwam. Volgens Smit vanwege de gedachte dat studenten tussen de andere Leidenaren moesten wonen.

Na Tweede Wereldoorlog was de woningnood gigantisch. De Leidse bevolking had de schaarse ruimte namelijk hard nodig om zichzelf en familieleden onderdak te bieden. Het was weer professor Meijers die zich hardmaakte voor studentenhuusvesting. Hij richtte een stichting op en kocht in 1945 Oude Vest 35. ‘Dat was oorspronkelijk een weeshuis, gebouwd in 1766. Het is ook nog het academisch ziekenhuis geweest.’ Terwijl Meijers nog meer panden kocht – jongens en meisjes gescheiden – bleef het kamer-tekort groeien.

In 1957 werd de Stichting Leidse Studentenhuusvesting (SLS) opgericht, de voorloper van DUWO. Dat leidde tot de bouw van de eerste studentenflat van Leiden: de Sterflat aan de Klikspanweg. ‘De

keuze van de locatie stuitte op gigantische bezwaren van de studentenverenigingen’, weet Smit. ‘Ze vonden het veel te ver van de binnenstad. Terwijl het ongeveer 1400 meter was naar de sociëteit van Minerva.’

In 1960 werd de Sterflat opgeleverd, maar al eerder, in 1957, werd als noodoplossing een barakkenkamp aan het Piet Paaltjenspad gebouwd, waar nu het LUMC staat. ‘Daar konden 99 mannelijke studenten wonen. Zeven meiden konden terecht op Oude Vest 31. Dat is het eerste vrouwenhuis.’

Toen begon ook het hospiteren. Dat resulteerde erin dat niet-leden van studentenverenigingen moeilijk aan een kamer kwamen. Rond 1980 werd het hospiteren daarom afgeschaft, om in 1995 weer terug te keren. ‘In de jaren zestig en zeventig was Leiden een verpauperde zool’, zegt Smit. ‘Daardoor was niemand geïnteresseerd in de oude panden.’ Behalve SLS, die zag zijn kans schoon en kocht monumentale panden, oude fabrieken en hofjes. ‘Dat is voor een deel de redding geweest van de binnenstad’, denkt Smit.

Zo werd onder meer de oude textiel-fabriek aan de Kaiserstraat gekocht, die nu nog steeds dienstdoet als studentenflat. Maar er werd ook gebouwd, zoals het Flanorpad, de Rijn- en Schiekade en de Pelikaanhof. ‘Die laatste werd vlak voor de oplevering nog gekraakt door werkende jongeren, als protest dat er wel huusvesting kwam voor studenten maar niet voor hen.’

In 1985 verbrak de universiteit de banden met SLS, dat in 1989 een woningbouwcorporatie werd. In eerste instantie werden er nog wel subsidies verstrekt, maar in 1995 hield dat helemaal op. ‘Toen kreeg SLS een afkoopsom van een paar miljoen mee, en verder moest het zijn eigen broek ophouden’, zegt Smit. In 2012 fuseerde SLS met DUWO.

Sinds de eeuwwisseling is er door de gemeente veel aan gedaan om meer studentenhuusvesting te realiseren. Er zijn veel nieuwe complexen opgeleverd om de groei van het aantal studenten te kunnen bijbenen. Anno 2019 heeft Leiden meer studentenhuusvesting dan ooit tevoren. Smit: ‘Maar er is nog steeds woningnood.’

De bewoners van Rapenburg 4 chillen in de fusie op de eerste verdieping.

Foto Marc de Haan

Ondertussen bij 'het oudste studentenhuus' van Leiden: de overburen zeggen dat ze nog ouder zijn

Op 12 oktober 1916 schreef *Leidsch Dagblad* dat studenten van het Leidsch Studenten Corps, vermoedelijk met een namaaksleutel, Rapenburg 4 zijn ingegaan om de eerstejaars van Nederlandse Christelijke Studenten Vereniging (NCSV) een bezoek te brengen. Toen bleek dat zij niet thuis waren, hebben ze 'uit balorigheid in andere vertrekken den boel opgescheept en wat er te krijgen was in ledikanten, provisiekasten en in de keuken overhoop gehaald. Het dienstdoend personeel zocht uit vrees voor de brooddrongen jongelui een zoo goed mogelijk heenkomen'.

Van die balorigheid is nu niet veel meer te merken. Anno 2019 hebben de zestien bewoners een bruine labrador – George – en reiken ze 'De Softie Award' uit aan de

bewoner die het meest aan zijn vriendinnetje is gehecht. Een theedoek noemen de bewoners een Buijndoeck, vernoemd naar voormalig hospita mevrouw Buijn, en hun favoriete huissnack is Tuc in paprika-smaak mét garlan (kruidenroomkaas).

Door de jaren heen is Rapenburg 4 een Minervahuis geworden, maar dit is lang niet altijd zo geweest. Het pand werd gekocht in 1912 door de NCSV om er christelijke studenten te huisvesten. Een van de oprichters van die vereniging is doctor Maarten van Rhijn. 'Dat is mijn betovergrootvader', vertelt bewoner Maarten van Rhijn (19, geschiedenis en rechten). 'Sindsdien wonen er studenten.' Als bewijs laat Van Rhijn een certificaat zien. 'Dit is een uitgave van de *Staatscourant*, getekend

door de toenmalige minister van justitie en koningin Wilhelmina, dat het in 1912 is gekocht door de NCSV.'

De voorkant van het huis, aan de Rapenburgkant, was het herenhuis. Daar woonden de studenten. Achter woonde het personeel, zoals de schoonmakers.

Tot in de jaren zestig woonde er ook een hospita, mevrouw Buijn. Zij kookte, maakte schoon, poetste de schoenen en zette koffie. 'Dat zouden wij ook moeten hebben', zegt een van de studenten lachend. Helaas, al achter in de jaren tachtig nam de laatste hospita afscheid.

Vermoedelijk zijn vanaf de jaren dertig de eerste corpsleden in het pand gaan wonen. In 1993 kochten oud-huisgenoten en leden van Minerva het pand van het

Leids Universiteits Fonds, dat het op haar beurt in de jaren zestig van de NCSV had gekocht.

Is er binnen Minerva strijd om wie in het oudste huis mag wonen? 'In Leiden worden we echt erkend als het oudste studentenhuus', vertelt Van Rhijn. 'Maar Breestraat 135a beweert ook het oudste studentenhuus te zijn. Het klopt dat daar ook al heel lang studenten wonen, maar het was pas officieel een studentenhuus in 1928. En er zijn wat plagerijen van de overburen, Rapenburg 7. Die bewoners vinden het leuk om te zeggen dat ze uit 1911 komen, net een jaartje eerder dan 1912, maar daar hebben ze geen enkel bewijs voor. Ze zeggen ook zelf dat ze dat doen om ons te sarren.'

1641

Hier zweet je

Dankzij overijverige stukadoors is de eerste handtekening in het Zweetkamertje niet meer te achterhalen. De oudste sporen zijn uitgerofd in het tafelblad.

DOOR SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK Het is waarschijnlijk altijd wel een populaire traditie geweest onder alumni: het zetten van je handtekening na het afstuderen. Behalve in de jaren zestig en zeventig, weet Corrie van Maris van het Academisch Historisch Museum. ‘In die jaren werd het suf gevonden. Het was niet hip, men was wars van alle conservatieve gewoontes.’

‘In de jaren zeventig kon je nog zonder toezicht het Zweetkamertje in lopen,’ weet kunsthistoricus en restaurator Claudia Thunnissen. ‘Toen was er een idioot die met een dikke viltstift een vreselijk grote handtekening vlak bij die van Beatrix zette.’

Overigens krijgen sommige alumni die niet tekenden achteraf spijt, weet Van Maris: ‘Dan komen ze alsnog langs om hun handtekening te zetten.’

Wie de eerste heeft gezet, is niet officieel vastgelegd. Maar, zegt Van Maris, ‘in het tafelblad bij het raam is het jaartal 1641 gekerfd. Verder dan dat jaar kunnen we niet aanwijsbaar teruggaan.’

Hoewel? Thunnissen ontdekte in een Leidse krant uit

De muur brokkelt langzaam af

Heel leuk, dat vereeuwigen van je handtekening in het Zweetkamertje, maar een paar jaar later is er meestal nog maar weinig van te zien. Hoe dat zit, weet Arnold van Sonsbeek, hij is restauratieschilder en werkte tien jaar geleden mee aan de restauratie van het Academiegebouw.

Waarom verdwijnen die handtekeningen zo snel?

‘De muren zijn uit één brok gemaakt, net zoals kerkmuren. Daardoor kan er geen trek doorheen: er is geen stroming van lucht in de muur. Bij een spouwmuur is dat wel het geval, maar die bestond nog niet toen het academiegebouw werd gebouwd. Aan de buitenzijden van de muren lopen regenpijpen; wellicht is er vroeger lekkage geweest.

‘Dat vocht kan nergens heen, gaat kristalliseren en breekt vervolgens de verbindingen van het cement af. Door de dikte van de muur, ik denk zeker een halve meter, duurt het heel lang voordat dat zich openbaart, maar uitein-

delijk brokkelt de muur langzaam af.’

Is hier iets tegen te doen?

‘Het is belangrijk dat het vochtgehalte continu hetzelfde is en dat er continu luchtstroming is, zodat de wand niet de mogelijkheid heeft te condenseren. Eigenlijk moet je constant dezelfde temperatuur en luchtvochtigheid hebben, net als in musea.’

Op sommige delen van de muren is geen afbrokkeling te zien, terwijl ook daar de handtekeningen vervagen. Hoe kan dat?

‘Dat komt waarschijnlijk door huidvetten, die zijn heel agressief en lossen vrijwel alles op, zelfs droge verf. Als je dus met je handpalm over de muur beweegt tijdens het schrijven van je naam, komen er huidvetten op de muur die de andere handtekeningen aantasten. Zelfs stift zou eraan gaan.’

Dus voortaan handschoenen aantrekken?

‘Dat zou best een goed idee zijn.’

niet tevergeefs

1913 dat de oudste handtekening op de muur dateert uit 1898. Daar is alleen geen hard bewijs meer voor, omdat in 1913 stukadoors per ongeluk alle muren van het vertrek hebben witgekalkt. Zij waren ingehuurd om delen van het Academiegebouw op te knappen, en namen per abuis ook maar het Zweetkamertje mee. Wat deden al die gekke tekeningen immers op de muren? 'Alles wat je nu dus op de muren ziet, is van na 1913', vertelt Thunnissen. Zelf heeft ze ook naar de oudste handtekening gespeurd. 'De oudste die ik vond, is uit 1916 van ene Koreman.'

Voor die tijd werd de kamer gebruikt voor heel andere doeleinden. Van 1581 tot 1595 vergaderde het bestuur van de universiteit er. Daarna fungeerde het als opslagplaats voor turf, die als brandstof diende voor de kachel. In 1644 werd het een 'professorenkamer'. Van Maris weet niet precies wat de professoren er deden, maar wellicht waren ze hier aan het werk. In 1734 werd de ruimte in gebruik genomen door de pedellen.

De naam 'Zweetkamertje' stamt uit de negentiende eeuw: toen werd het wachtkamer voor studenten die examens moesten doen en er naderhand ook met klamme handjes de uitslag afwachtten. Boven de deur staat dan ook de tekst 'Gij, die hier binnentreedt, laat alle hoop varen' van Dante. Zij die slaagden, mochten hun handtekening op de muur zetten. Voor hen is de uitspraak 'hic sudavit sed non frustra' op de muur gezet, oftewel: 'Hier zweette men niet tevergeefs.' Uitgaande van de ingekerfde '1641' als startpunt, is dit dus al een ongeveer 380 jaar durende traditie, die vanaf 1898 nog uitsluitend op de muren wordt botgevierd.

Het in de tafel, vensterbank of houten balken kerven van je handtekening was toen namelijk al verboden. 'Ik weet overigens niet of het ooit gemogen heeft', zegt Van Maris. 'Maar die handtekeningen zijn wel de blijvers.' Andere blijvers zijn de handtekeningen die door een glasplaatje zijn beschermd, zoals die van prinses Beatrix (1957), haar zoon Willem-Alexander (1993) en Constantijn (1995) en verzetsstrijder Erik Hazelhoff Roelfzema (bijnaam Soldaat van Oranje). Ook de handtekeningen van eredoctoraten zijn in het kamertje vereeuwigd, zoals die van Winston Churchill (1946) en Nelson Mandela (1999). Overigens heeft Mandela niet in eigen persoon in het Zweetkamertje gestaan, vertelt Van Maris. 'Voor hem is een schoon stuk steen naar de Pieterskerk gebracht. Daarop heeft hij zijn handtekening gezet. Hier is vervolgens een gat in de muur gemaakt waar de steen in paste.' Hoewel de kamer al eeuwen bestaat, is er niet bijzonder veel over de geschiedenis gedocumenteerd. 'Het werd zo gewoon gevonden, een onderdeel van de studentencultuur, dat het niet ter zake deed', denkt Van Maris. 'Terwijl we het nu best leuk zouden vinden om er meer over te weten.'

> Bekijk alle handtekeningen op <https://hetzweetkamertje.nl>

Tradities

Ik heb ondertussen op vier verschillende continenten op universiteiten rondgelopen. Overal is wetenschap gewoon wetenschap. Maar onze Leidse universiteit is uniek. Wat Leiden zo specifiek Leids maakt? De tradities.

En nee, dan heb ik het niet over het feit dat wij onze declaraties nog steeds uitstui- tend in het traditionele Internet Explorer moeten indienen. Of dat onze kantine voor- namelijk de traditionele kroket serveert. Nee, ik heb het natuurlijk over tradities die sinds de uitvinding van hutspot nauwelijks zijn veranderd.

Beste voorbeeld: hoe je in Leiden promo- veert: in een klein kamertje van het Aca- demiegebouw, naast het Zweetkamertje waar jij na je afstuderen een handtekening kan zetten (zie pagina 14). De muren van de zogeheten Senaatskamer hangen tot aan het plafond toe vol met portretten, 118 in totaal. Sommige honderden jaren oud. Bijna allemaal mannen die in zwarte toga streng op je neerkijken. En dan de promo- tiecommissie zelf, waarvoor je je proef- schrift moet verdedigen. Ook overwegend mannen die je in een zwarte toga streng toekijken. De hoogleraren moet je aanspre- ken met 'hooggeleerde opponens'. Mocht je opponent nog geen hoogleraar zijn, dan moet je 'zeergeleerde opponens' zeggen. Zie dat maar eens uit elkaar te houden als de adrealine door je lijf giert.

Links en rechts van je zitten twee vrien- den, die voor de gelegenheid de rol van paranimf op zich nemen. Ik heb weleens gehoord dat wetenschappers vroeger zo controversieel waren dat ze fysiek werden aangevallen door de Leidse bevolking, als ze over het Rapenburg richting het Aca- demiegebouw liepen (zie pagina 9) De para- nimfen waren ervoor om de promovendus fysiek te beschermen.

Dat geeft toch een heel andere lading aan de term 'verdedigen' van je proefschrift.

Na drie kwartier gooit de pedel de deur open, ook gekleed in toga maar met een enorme staf in zijn handen. Hij roept *hora est*, latijn voor 'het is tijd'. Dan schuifelen de hoogleraren in doodse stilte de kamer uit. Je blijft achter met 118 strenge portret- ten. Het is raar. Het is briljant. Het is traditie.

En ik had pas door hoeveel waarde ik hecht aan traditie toen het er een keer *niet* was.

Een vriend promoveerde aan de Vrije Universiteit, Amsterdam. Je kan vanaf de trein al zien dat de VU campus een ziel- loze bedoening is, ontegenzeggelijk het gevolg van een gebrek aan universitaire geschiedenis. Maar mijn god. Niets kon mij voorbereiden op de verschrikkingen die je daarbinnen aantreft.

Daar stond hij dan. In pak. Een power- pointpresentatie te geven van zijn proef- schrift. In een gigantische betonnen zaal. Ergens verloren aan de andere kant van het podium zaten de hoogleraren. Achter een lullig tafeltje. Natuurlijk, ik hoor je nu al vragen: 'Waarom ben je bij het opstarten van de beamer niet al woest de zaal uit- gestormd?' Daar heb ik eeuwig spijt van! Maar toen ik deze niet-Leidse hooglera- ren van de promotiecommissie wat beter bekeek, fronsten mijn wenkbrauwen zich pas echt ten hemel. Want daar zat iemand in pak. Niet in toga. Maar in een gewoon pak. Alsof hij boodschappen ging doen. Bij de Aldi.

Was dit een uitzondering? Was zijn toga bij de stomerij uit elkaar gevallen? Is de Vrije Universiteit zo vrij dat mensen zomaar mogen dragen waar ze zin in hebben, zelfs als ze toevallig geen zin hebben om een toga te dragen tijdens de promotieplechtig- heid?

Die morele verontwaardiging die mij ten deel viel, toen ik bij de VU een traditie in duizend stukken op de grond zag liggen, die verontwaardiging bezegelde mijn lot. Ik ben een echte Leidse wetenschapper. Vierhonderdvierenveertig jaar. Het is fan- tastisch.

BENJAMIN SPRECHER is universitair docent bij het Centrum voor Milieuwetenschappen in Leiden

1650

Leids elixer werd populaire borrel

Het is nog maar de vraag of gin-tonics in hun huidige vorm zouden bestaan als Sylvius er niet was geweest.

DOOR BART BRAUN We danken een hoop aan de chemicus-anatoom Franciscus Sylvius (1614 – 1672). Hij beschreef als eerste een hersenstructuur die nu de *fissura lateralis* genoemd wordt, maar vroeger de groeve van Sylvius heette. In Leiden richtte hij het eerste universitaire scheikundelaboratorium op, de verre voorloper van het Leids Instituut voor Chemie.

Hij deed onderzoek naar de rol van zuren bij de vertering, en hielp daarmee het idee van Paracelsus dat processen in het lichaam een chemische basis hebben aan vaste grond in de Lage Landen. Het is ook nog maar de vraag of gin-tonics in hun huidige vorm zouden bestaan als Sylvius er niet was geweest.

Er is een hardnekkige *urban legend* dat jenever is uitgevonden aan de Universiteit Leiden, door Sylvius.

Op dezelfde noot: de Russische chemicus Dmitri Mendelejev (die van het periodiek systeem) heeft niet bepaald wat het alcoholpercentage van wodka zou moeten zijn.

Er is een hardnekkige urban legend dat jenever is uitgevonden aan de Universiteit Leiden, door Sylvius.

En als de heilige Patricius (Saint Patrick) écht als eerste bedacht dat je alcohol ook uit graan kon destilleren, dan deed hij dat heel knap vele eeuwen voordat de destillatietechniek via Arabië Europa binnenkwam. Woorden als alcohol, een elixer dat werd gemaakt met een ambiek, verraden nog steeds die oorsprong.

Wat Sylvius wél deed, was een populair drankje maken met gedestilleerde alcohol waar jeneverbes in zat, als middel tegen maag- en nierklachten. Hij was niet de eerste met dat idee: de destilleerkunst was nog niet zo ver gevorderd en om de resultaten enigszins drinkbaar te maken, gooiden de producenten van alles en nog wat in hun drank, van jeneverbessen tot terpentijn.

Via stadhouders Willem III, die getrouwd was met zijn nicht, de Engelse Mary II, en met haar de macht overnam in Engeland, belandde het drankje daar. De Engelsen konden het spul niet namaken (en niet uitspreken), en zo ontstond daar de gin, met een minder uitgesproken graansmaak.

Wie weet wat we zouden drinken als Sylvius een andere plant in zijn alcohol had gooid?

1597 Opening van een van de eerste anatomische theaters. 's Winters liggen er lijken op de snijtafel

1620 Aspirant-schilder Rembrandt van Rijn schrijft zich in als student, mogelijk vooral om toegang te krijgen tot belastingvrij bier

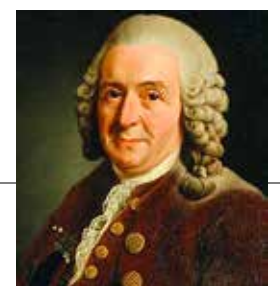
1635 Door een grote pestepidemie vluchten professoren en studenten naar Utrecht, waar nu ook een universiteit is. Om ze daarna terug te lokken, experimenteert Leiden met onderwijs aan ziekbed

1670 De universiteit mag van de stad een klok op het Academiegebouw zetten, omdat bij slecht weer niemand de slagklok op de Steenschuur kon horen

1730 Studenten uit heel Europa komen naar Leiden om college te lopen bij Herman Boerhaave, grondlegger van de moderne geneeskunde

1735 Boerhaave's leerling Carolus Linnaeus publiceert zijn *Systema Naturae* in Leiden. Zijn taxonomie wordt nog steeds gebruikt

1775

Godin en gedrocht: de Leidse vrouw

DOOR ELIZA JORDAAN De vrouw als symbool van de wijsheid. 444 jaar geleden wisten ze het al. Zelfs de oude Grieken en Romeinen wisten het al. Bij het stichten van de Universiteit Leiden werd de godin Minerva gekozen om het wapen te sieren. Groot gelijk; een krachtige vrouw, godin van de wijsheid, de kunsten en tevens de strijd. Niet meer dan logisch.

Niet zo gek dat in het ontwerp van deze gedenkpenning, ter gelegenheid van het 200-jarig bestaan van de universiteit, Minerva centraal moest staan. Ze is sterk afgebeeld, stralende jonge gelaatstrekken en haren wapperend in de wind. Uiteraard vergezeld door karakteristieke uil en speer.

Wie goed kijkt kan nog meer symbolen ontdekken. De Leidse sleutels en zelfs een piepkleine draak zijn verwerkt in het design van haar helm. Maar het detail dat echt mijn aandacht trekt, is het gedrocht op haar borst. Een soort onogelijk gezwel dat er uitziet als een oude vent met ongewassen haar.

Deze monsterlijke verschijning is het hoofd van Medusa. Een vervloekte meid met slangenkapsel die werd verslagen door de held Perseus. Zojuist heb ik het vrouwelijk boegbeeld opgehemeld, maar iedere medaille heeft een keerzijde want ook Medusa was dus een vrouw. Technisch gezien omgetoverd in een van de Gorgonen, maar dat terzijde. Perseus schonk vervolgens haar afgehakte kop aan Minerva als dank voor haar hulp. Zij plaatste het hoofd op haar schild. Want ieder die Medusa in de ogen keek veranderde ter plekke in steen. Nou dames, steek die maar in je zak.

Eigenlijk moet deze slangenharige kop dus worden getoond op het schild van de godin: de 'aegis'. Maar ja, de ruimte op een munt is natuurlijk minimaal en qua verhoudingen ook niet bepaald een simpel werkvlak. Ik kan me voorstellen hoe Van Berckel worstelde om al die beeldelementen te verwerken op het kleine stukje zilver en toen, na even puzzelen, genoeg nam met deze constructie.

Zo, dan maar op haar sleutelbeen.

Het symbool dat in 1574 werd gekozen toont dus niet één, maar twee vrouwen: de een verslagen, de ander krachtig. Toch zeker opvallend dat vrouwen pas 300 jaar na de stichting voor het eerst voet zetten in de Leidse academische wereld.

Tot aan de heropening van Museum De Lakenhal stort masterstudent film & photographic studies Eliza Jordaan zich op de verborgen schatten van de collectie.

Penning op het tweede eeuwfeest van de universiteit Leiden (1775), Theodoor Victor van Berckel.

Collectie Museum De Lakenhal

1838

Deze kroeg was verboden voor sjaarzen

DOOR SUSAN WICHGERS Een ontgroening doorstaan is geen pretje, maar in elk geval heb je er wel zelf voor getekend. Als eerstejaarsstudent in de 18e en 19e eeuw was dat wel even anders: zat je braaf in de collegezaal, dan kon je zomaar door een zogenoemd groensenaat uit de banken worden geplukt om flink ontgroend te worden. Niet om ergens lid van te worden, maar gewoon, zodat je meetelde als volwaardig student. Er bestonden verschillende groensenaten, en een collegium verdeelde de studenten onder de senaten.

In 1838 begonnen de Leidse eerstejaars zich uit te spreken over ontgroeningspraktijken, het jaar daarna kwamen ze echt in opstand. Het complete aankomstjaar weigerde mee te doen aan de ontgroening. Geneeskundestudent J.P. Kraakman ging nog een stapje verder, en vertoonde zich in een kroeg waar nuldejaars volgens de regels niet mochten komen. De straf die daarop stond, weigerde hij. Vervolgens hebben ouderejaars 'het groen' Kraakman zo ernstig mishandeld dat hij bijna stikte.

Onenigheid over het Kraakmanincident zorgde voor een scheuring in het Leidse studentenleven, en in 1839 ontstaat een tweede collegium. Dit Leidsche Studenten Corps was de voorloper van het huidige Minerva.

Dit 'Kraakmanincident' is het eerste in een lange geschiedenis van ontgroeningsincidenten. Soms zelfs met de dood tot gevolg, zoals in de Roetkapaffaire in 1965. David Rutgers van Rozenburg overleed tijdens de ontgroening van een

STUDENTEN SOCIETEIT MINERVA - LEIDEN.

Het Leidsch Studenten Corps rond 1839.

geheim genootschap van het Utrechtsch Studenten Corps. Hij kreeg bij wijze van ritueel een roetkap op zijn hoofd en stikte. En recenter: eind vorig jaar nog overleed een Belgische student tijdens zijn ontgroening nadat hij grote hoeveelheden vissaus had moeten drinken.

Hoewel studentenverenigingen graag roepen dat ze ontgroeningsregels hebben opgesteld (genoeg slaap voor nuldejaars, geen alcohol, geen fysiek contact) en het er ongetwijfeld minder gewelddadig aan toegaat dan een paar eeuwen geleden, gaat het nog steeds weleens mis.

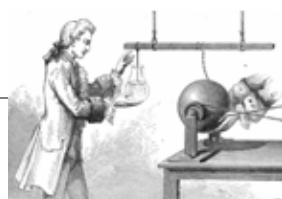
Ontgroeningen vinden deels plaats buiten het zicht van een verenigingsbestuur, zoals bij huizen en disputen, waar die regels minder streng of helemaal niet worden nageleefd. Daar zijn voorlopig nog geen convenanten of cultuurveranderingen tegen opgewassen.

1741
Neushoorn Clara doet Leiden aan voordat ze in heel Europa tentoongesteld zou worden. Anatoom Bernard Albinus neemt haar op in zijn *Tabulae*

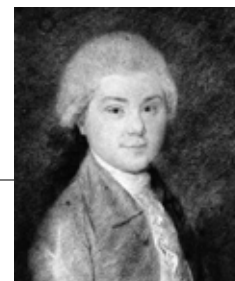
10 MAART 1742
De Ghanese ex-slaaf Jacobus Capitein promoveert, als eerste zwarte Afrikaan. In zijn proefschrift verdedigt hij slavernij: 'Niet in strijd met Christelijke waarden'

1746
Pieter van Musschenbroek bouwt de eerste condensator: de Leidsche Flesch

1746
Petrus Camper promoveert. Zijn schedelmetingen zouden later gebruikt worden om Afrikanen met apen te vergelijken. Camper was zelf overigens geen racist en tegen slavernij

1781
De dertienjarige John Quincy Adams gaat klassieke talen studeren. Hij zou later de zesde president van de Verenigde Staten worden

12 JANUARI 1807
Een kruitschip ontploft op de Steenschuur; 220 woningen vernield. Dat schept ruimte voor wat later het Kamerlingh-Onnes-gebouw zou worden

1873

De tooverstaf van

Geboren en getogen Leidenaar Johannes van der Waals mocht eerst niet studeren aan deze universiteit. Later zou hij een Nobelprijs winnen, en de basis leggen voor een andere.

DOOR BART BRAUN Op die zwarte bordjes van de Leidse ontdekkingen-route valt soms best wat aan te merken. Zo had wiskundige Simon Stevin een heel andere manier om de decimale breuken (overigens geen Leidse maar een Arabische ontdekking) weer te geven dan er op het bordje aan het Rapenburg staat. Als je Philip-Franz von Siebold al als de 'ontdekker' van de Japanse cultuur wilt beschouwen, deed hij die ontdekking toch zeker in Japan en niet in het Sieboldhuis. En niet elk bordje staat op de juiste plaats; zo is het bordje dat wijst op het geboortehuis van Johannes Diderik van der Waals (Janvossensteeg 30) strategisch neergezet op de hoek met de Haarlemmerstraat, vermoedelijk om de zichtbaarheid te vergroten. Het moet gezegd: dat bordje is al een hele verbetering, want daarvoor stond er helemaal niets om Leiden te wijzen op een van de grootste wetenschappers die deze stad heeft voortgebracht. Voor allerlei grote wetenschappers die deze stad hebben aangedaan - Descartes, Linnaeus, Steno, Huygens, Einstein, Van 't Hoff, Spinoza, de gebroeders Tinbergen - was Leiden een tussenstation, maar de toestandsvergelijking van Van der Waals, waar hij later de Nobelprijs voor zou krijgen, die is van hier.

De beroemde natuurkundige James Clerk Maxwell was danig onder de indruk van het proefschrift waarop Van der Waals op 14 juni 1873 promoveerde: 'Het zal zeker meer dan één belangstellende ertoe brengen om de Nederlandse taal, waarin het geschreven is, te gaan bestuderen.' Voor wie dat toch net iets teveel moeite vond, was er goed nieuws: het proefschrift werd vertaald in het Frans, Duits en Engels, en een Amsterdamse boekhandelaar klaagde dat hij niet kon voldoen aan de grote internationale vraag naar de verschillende versies van *Over de continuïteit van den gas- en vloeistoftoestand*.

Van der Waals heeft hard moeten werken om tot dat proefschrift te komen. Wegens geldgebrek kon hij niet naar het gymnasium, en de universiteit was niet toegankelijk voor wie de klassieke talen niet beheerste. Hij volgde wel vakken bij wis- en natuurkunde, maar kon pas na een wetswijziging afstuderen. Dat deed hij magna cum laude. Daarna kon hij aan het promotiewerk beginnen. Hij was 35 toen hij klaar was.

Die 'toestanden' uit de titel is wat we nu vaker de 'fase' van een stof noemen. Iets kan bijvoorbeeld een vaste stof zijn, of een vloeistof, of een gas. Wat Van der Waals re-

kenkundig wist te onderbouwen, is dat er geen wezenlijk verschil is tussen een vloeistof en een gas: het zijn dezelfde moleculen, alleen bewegen ze in gasvorm sneller langs elkaar heen. Dat zulke moleculen echt bestaan en niet een mathematisch verzinsel waren, was in zijn tijd nog verre van duidelijk. Van der Waals wist dat niet alleen aannemelijk te maken; hij voorspelde ook voor een aantal stoffen hoe groot de moleculen waren, en over welke afstand de moleculaire krachten (die we nu de Vanderwaalskrachten noemen) werken. Die voorspellingen bleken later behoorlijk te kloppen.

Zijn toestandvergelijking verklaart waarom stoffen bij een bepaalde temperatuur en druk ineens condenseren of verdampen; dat was daarvoor onduidelijk. De praktische toepasbaarheid van zijn formules vormde voor veel van Van der Waals collega's het bewijs dat moleculen bestaan, al gaf hij zelf later toe daar nog lang aan getwijfeld te hebben: 'Is het molecuul niet toch, uiteindelijk, een hersenspinsel?' Neen, zo concludeerde hij in zijn lezing bij het ontvangen van de Nobelprijs, in 1910.

Al snel na zijn promotie werd Van der Waals de eerste hoogleraar natuurkunde in Amsterdam (na zijn pensioen zou hij terugkeren naar de Rijksuniversiteit Leiden, als curator). Als in 1881 zijn vrouw Anna Magdalena Smit - een oud-leerlinge van hem uit de tijd dat hij hbs-docent was - op 34-jarige leeftijd overlijdt, is Van der Waals ontroostbaar. Jarenlang blijven de gordijnen van zijn huis in de P.C. Hooftstraat gesloten. Zijn goede vriend Heike Kamerlingh Onnes moet jarenlang aandringen voordat Van der Waals weer eens een publicatie schrijft.

Ook bij de studenten waar hij niet mee trouwde was hij populair. 'Bij zijn binnenkome na de groote vakantie zijn wij als eerste jaar's studenten den grooten man met spanning af te wachten', schreef een van hen. 'Een oorverdoovend, donderend en toch plechtig applaudiseeren (...) waaraan zijn leerlingen toch heusch behoefte hadden gevoeld.'

Van der Waals bleef zijn hele leven verder sleutelen aan zijn toestandvergelijking. 'Eigenlijk achtervolgt deze vraag mij voortdurend. Ik kom er niet los van, zelfs niet in mijn dromen', zei hij bij de Nobelprijsuitreiking.

Het praktisch werk van de Leidse fysicus Kamerlingh Onnes leunde sterk op de theoretische onderbouwing van Van der Waals. 'De denkbeelden van Van der Waals zijn in het laboratorium in Leiden steeds beschouwd als een tooverstaf om experimenteel nauwkeurigheidswerk te wekken', schreef Onnes in 1923. Hij had toen al tien jaar zijn eigen Nobelprijs op zak, voor het vloeibaar maken van helium.

de natuurkunde

‘Treurige wanschepsels’

1873

De komst van vrouwen op de universiteit leidde tot veel discussie. Hoogleraar Petrus Johannes Blok schreef zelfs een vurig betoog over de ongeschiktheid van meisjes op de universiteit. Hij kreeg tegengas van wis- en natuurkundestudente Annie Sillevis.

DOOR ANOUSHKA KLOOSTERMAN Studentenvereniging Minerva verkondigt trots dat de eerste vrouwelijke studente in Leiden, Maria Slothouwer, bij hen hoorde. Dat is niet helemaal waar: de aller, allereerste studentes waren er al een paar jaar eerder. De Russische Fanny Berlinerblau (23) en Olga von Stoff (25) werden in 1873 enthousiast toegelaten door toenmalige rector Matthias de Vries. Hij moest dat besluit nog wel even voorleggen aan de senaat, maar De Vries was optimistisch en kon zich eigenlijk niet voorstellen dat zijn collega's het zouden afkeuren.

U voelt hem al aankomen, toch? Toen de vrouwen wilden aanschuiven bij een college, weigerde professor Simon Thomas hen toe te laten. Hij bleek vastbesloten: herhaaldelijke druk van de rector en zijn collega's mocht niet baten. Zijn officiële reden was dat ze niet gekwalificeerd waren omdat zij hun kandidaats (voorloper van de bachelor, red.) nog niet hadden, al zijn er historici die dit betwijfelen. Of Thomas gewoon geen vrouwen in zijn gynaecologiecollege wilde, is niet te herleiden. Maar de studentes konden niet blijven.

Het duurde nog vijf jaar voordat Slothouwer in Leiden zou aantreden als eerste officiële vrouwelijke student, en daarna groeide het aantal vrouwen op de universiteit gestaag. Maar het was wel wennen, opeens die vrouwen op de universiteit. Vijfentwintig jaar later, in 1907, ontstond er een verhitte briefdiscussie tussen een professor en een wiskundestudente, over de geschiktheid van vrouwen voor het universitaire leven. Aanleiding was een boek van een eerstejaars letterenstudent, Annie Salomons, die haar ervaringen deelde in een romannetje, genaamd *Een*

1839
Oprichting van het Leidsche Studenten Corps, onder de zinspreuk *Virtus Concordia Fides*

1839
Hoogleraar diplomatie Johan Thorbecke publiceert *Aanteekening op de Grondwet*, basis voor de nieuwe Grondwet van 1848

van het feminisme

meisje-studentje, over twee vrouwelijke studenten die beginnen in de grote Leidse studentenstad.

Tot dan toe werd er wel *over* vrouwelijke studenten geschreven, en dan wel door mannen, in studentenbladen, met mannelijke redacties waar vrouwen niet welkom waren. Dus in die zin was *Een meisje-studentje* een van de eerste inkijkjes in het studentleven voor vrouwen, vanuit eerste hand, en dat lokte nogal wat discussie uit. Het was geen diepzinnige roman: de twee hoofdpersonen, Go en Else, zijn vooral bezig met het dagelijkse leven: jongens, de studentenclubs en het op kamers wonen. Het boek raakte desondanks aan een maatschappelijke discussie – de plaats van vrouwen op de universiteit- en werd overal in Nederland besproken.

Historicus Petrus Johannes Blok, toen hoogleraar in Leiden, zag in het boek de aanleiding tot het schrijven van een vurig betoog over de ongeschiktheid van meisjes op de universiteit. ‘Zouden de vrouwen werkelijk lichamelijk en geestelijk tegen de als voorbereiding voor het praktische leven beschouwde en beoefende studie aan de universiteit bestand zijn?’ vraagt hij zich af.

Op zijn eigen faculteit heeft hij ‘een groot aantal meisjes geestelijk en lichamelijk voor de taak der universitaire studie zien bezwijken’, schrijft hij. ‘Hoe dikwijls heb ik niet op de colleges tegenover meisjes gezeten, wier holle oogen en fletse gelaatskleur of wel koortsige blik en hoogroode tint mij wederom deden zien, dat zij op weg waren naar het sanatorium!’

De enkele studente die hij wel heelhuids de universiteit had zien doorkomen, waren getransformeerd naar een soort ‘man-vrouwen’, vond hij: ‘Hoeveel hadden zij niet verloren van de gratie, van de zachtheid, van de teederheid, die de vrouw van nature eigen is! Waren zij niet echte man-vrouwen geworden, exemplaren van dat derde geslacht, dat men ‘het’ vrouw zou kunnen noemen, treurige wanschepsels, kunstprodukten van het feminisme?’

Voor vrouwen is een universitaire studie niet meer dan

‘Zouden de vrouwen werkelijk lichamelijk en geestelijk tegen de studie aan de universiteit bestand zijn?’

een extra schoolstudie, en vrouwen zouden niet in staat zijn het zelfstandige en analytische werk van een studie vol te houden. Vrouwenhersen en zijn ‘partijdig’, zegt hij. Goed, als onder-archivarissen of onderwijzeressen ziet hij wel wat in de vaardigheden van de vrouw. ‘Maar voor zelfstandig werk van hooger wetenschappelijke rang, voor het schiften der verzamelde stof, voor het in elkander zetten van een historische studie acht ik ze ongeschikt.’ Deze woorden werden niet in dank afgenomen door Annie Sillevius, een wis- en natuurkundestudente, die vervolgens in een pamflet, genaamd *Een meisje-student over een meisje-studentje* fel uithaalde naar het boek van Salomon. De naïeve meisjes in het boek – ‘bakvischjes’ – waren meer bezig met jongens dan met hun studie, en daardoor gaf de roman mensen als Blok verkeerde ideeën: ‘Als Prof. Blok spreekt over de lichamelijke en geestelijke minderwaardigheid, over den weinigen echt-wetenschappelijke zin, dan zal hij in Ans Salomons’ boek wel ter-

Aletta Jacobs was de eerste vrouwelijke studente in Nederland. Voormalig Leids hoogleraar Thorbecke regelde vanaf zijn sterfbed dat zij examens mocht afleggen. Zij zou arts worden en zich inzetten voor geboortebeperving en vrouwenkiesrecht.

men vinden om dit waar te maken, maar niets wat hem tegenspreekt’. Sillevius betoogt ook dat jongens vrijgesteld worden om te studeren, terwijl vrouwen ook geacht worden het huishouden te doen: ‘Terwijl een jongen aangezet wordt tot studie, voor zijn werk alles moet wijken, moet een meisje het dikwijls met kracht doorzetten om te *mogen* werken, en gaat alles in de huishouding voor boven haar werk.’ Ook worden vrouwen vaak geacht ‘examens te doen zonder te studeeren’, en mogen er maar weinig zich echt aan de studie wijden, net als de mannen.

Er moet gezegd worden dat Salomons het boek helemaal niet had geschreven met het idee een maatschappelijk debat te starten. Ze vond het verhaal-schrijven belangrijker dan het maken van een statement, en het ging haar om één ‘meisje-studentje, niet over “vrouwelijke studenten”, schrijft ze later in het voorwoord van de tweede druk van haar boek: ‘Want die kende ik te weinig, en daar stond ik te ver van af.’

1861

Rector Frederik Kaiser annexeert een stuk Hortus voor een sterrenwacht (die de Sterrewacht gaat heten)

1880

Lector volkenkunde Lindor Serrurier wordt ook directeur van het Rijks Ethnografisch Museum. Hij wil meer aandacht voor fysieke antropologie, en veroorzaakt daarmee een stroom van op dubieuze wijze verkregen schedels – soms met het vlees er nog aan – richting Leiden

1886

Het Leidsche Studenten Corps richt de 3 October Vereniging op

1893

PJ Aalberse heeft Augustinus opgericht. Hij ziet een plechtige katholieke vereniging voor zich, wars van gezang en liederlijkheid

1899

Fotograaf Israël Kiek (van het woord ‘kiekje’) overlijdt. Hij stond bekend als dé studentfotograaf, die vaak dronken Minervanen vastlegde

1940

De rede waarop

Socioloog Kees Schuyt (1943) schreef een biografie over Rudolph Pabus Cleveringa (1894-1980). Samen met diens dochter Hiltje Ten Kate-Cleveringa (1930) blikt hij terug op het leven van de Leidse jurist en oorlogsheld, die niet kon typen.

DOOR FRANK PROVOOST

Kees Schuyt: 'Het was echt een ingeving. Op 11 februari 2017 kwamen we elkaar tegen op de alumni-dag van de Leidse universiteit. Toen durfde ik de brutale vraag te stellen. "Waarom is er nog nooit een biografie van uw vader verschenen?"

Hiltje ten Kate-Cleveringa: 'Ik antwoordde: "Dat weet ik eigenlijk ook niet."

Schuyt: 'Toen zei ik enigszins overmoedig: "Mijn hoofd en agenda zijn leeg. Als u graag wilt dat er een biografie over uw vader komt, begin ik er vandaag nog aan."

Ten Kate-Cleveringa: 'Ik ben ontzettend blij dat het gebeurd is.'

Schuyt: 'Waarom het zo snel is gegaan, weet ik zelf ook niet. Het boek heeft zichzelf geschreven. Ik was gepensioneerd en had verder niets te doen. Tegelijkertijd ben ik er altijd al mee bezig geweest. Uit allerlei antiquariaten heb ik een enorme collectie geschriften over de Tweede Wereldoorlog verzameld. De Slegte op de Breestraat is mijn vriend. Zo bleek ik een onbekende rede van Cleveringa al twintig jaar in huis te hebben. Die kwam nu opeens van pas. Alles viel op zijn plek.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Soms krijg ik te horen: "Oh, ben jij een Cleveringa?!" Als mensen daarachter komen, gaan ze je ophemen. Ik vind dat vervelend: het is niet mijn verdienste dat ik een kind van mijn vader ben. Nu kan ik zeggen (*slaat op het boek*): hier gaat het om!'

Schuyt: 'Met al die jaarlijkse herdenkingen zou je verwachten dat er meer over Cleveringa wordt verteld. Door uitsluitend te focussen op die beroemde redevoering doen we hem tekort. Zijn hele leven is de moeite waard.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Er is een hoop bovengekomen. Het is emotioneel, als je je ouders op deze manier weer ziet verschijnen.'

Schuyt: 'Zoals we hier nu zitten, samen aan tafel, zo hebben we tien ochtenden gezeten. Het oproepen van herinneringen was het leukst. Hiltje heeft een ijzersterk geheugen. Elke keer als ik iets had ontdekt of wilde weten wat er thuis aan de Rijnsburgersweg gebeurde, vulde zij dat perfect aan.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Ik heb de oorlog als kind beleefd. Wij speelden op straat en hinkelden om het standbeeld van Boerhaave. Je had vaak helemaal niet door wat er gebeurde. Ik weet nog dat een vriendinnetje opeens de tuin in werd gestuurd om met een wildvreemd meisje te spelen.

te bemoeien.

Daarna ontving op 26 Nov. Prof. Meyers van dezelfde instantie bericht, dat hy wegens niet-Ariërschap uit zyn functie was ontslagen. Onmiddellijk werd een byeenkomst belegd in het Groot Auditorium, waar de Decaan Faculteit, Prof. Cleveringa het woord voerde. Spoedig vulden zich alle zalen der Universiteit met een geestdriftige menigte van studenten en professoren. Prof. Cleveringa toonde aan, dat dit ontslag in stryd was met de Ned. Grondwet, waarin bepaald wordt dat ieder burger, ongeacht godsdiens enz. een functie in overheidsdienst kan bekleeden. Verder las Prof. Cleveringa een artikel voor uit het Internationale reglement voor de Landoorlog, waarbij voorgeschreven wordt, dat de bezetter van een land de bestaande landswetten moet handhaven. Onder gejuich der studenten bracht hy hulde aan Prof. Meyers wegens zyn groote verdiensten als wetenschapsman. De studenten schoolden toen buiten samen en besloten in staking te gaan. Spoedig werd deze staking voor 48 uur met medewerking van de meeste professoren in de gehele universiteit afgekondigd.

Op straat, op het Hapenburg, vonden studentendemonstraties plaats. Een poging van een Duitse legemuto om deze demonstratie te verspreiden had geen resultaat.

In Delft vond een dergelyke actie plaats en ook daar sloot zich de gehele Universiteit by de staking aan. In Amsterdam was op 27 Nov. een verzoek van een delegatie uit Leiden binnengekomen om in protest-

-5-

staking te gaan, wat echter aanvaankelyk door de leiding van het Corps afgewezen werd. Een delegatie, die de volgende dag het verzoek herhaalde, had meer succes en de rector magnificentus, Prof. Brouwer werd in kennis gesteld van het besluit der Amsterdamse studenten om mede in staking te gaan. Deze heeft toen Burg. de Vlucht tegezocht, die er een slimigheidje op vond en op 28 Nov. "plotseling" de Kerstvacantie liet ingaan. Toen 's morgens de Stakingsposten aan de Universiteit verschenen, waren de poorten reeds gesloten. Op verzoek van de studenten sprak de rector magnificentus hen in de Aula toe. Grote discussies vonden onder de studenten plaats.

Een vliegend blaadje "De Vrye Katheder" vond hier grote aftrek, evenals in Leiden. De studenten werden daarin opgewekt hun actie met onverminderde kracht voort te zetten.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

FRAGMENTEN UIT DE REDE VAN PROF. DER CLEVERINGA, UITGESPROKEN OP 26 NOV. 1940, NAAR AANLEIDING VAN HET ONTSLAG VAN PROF. MR. E. M. MEYER ALS HOOGLEERAAR AAN DE RYKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN.

"Ik treed hier vandaag voor U, op een uur waarop gy gewoon waart, een ander voor U te zien: Uw en myn leermeester Meyers.

"De oorzaak hiervan is een door hem hedenochtend rechtstreeks van het Departement van O.K. & W. ontvangen brief van de volgende inhoud: "Ingevolge opdracht van den Rykscommissaris van het bezette Nederlandsche gebied, terzake van niet-Ariësch overheids personeel en met dat personeel gelykgestelden, breng ik ter Uwer kennis, dat U met ingang van heden (van de waarneming van Uw functie van Hoogleeraar aan de Ryksuniversiteit is ontheven.

"De Rykscommissaris heeft bepaald, dat de betrokkenen voorloopig in het ge-not blijven van hun wedden, toelagen enz."

"Ik geef U dit bericht in zyn naakte realiteit en zal niet pogen het nader te qualificeeren. Ik vrees dat de woorden, die ik zou kunnen vinden, hoe ik ze ook koos, te ver ten achter zouden blyven by de smartelyke gevoelens, die het by my en myn ambtgenoten heeft opgeroepen, en ik ben er van overtuigd, ook by U en talloze binnen- en waar zy het zullen vernemen, buiten onze grenzen.

Fragmenten uit de beroemde rede van Rudolph Cleveringa, afgedrukt in een verzetskrant.

Boven: het Academiegebouw leeg na afloop van de rede, 26 november 1940.

Rechts: het gezin Cleveringa, augustus 1942.

Iedereen wachtte

Na een uur kwam er een wildvreemde meneer haar weer ophalen. Dat was natuurlijk een Jodinnetje dat van het ene naar het andere adres werd gebracht.

Schuyt: 'Cleveringa was een lastig iemand voor biografen. Hij schreef alles met de hand, typte nooit en maakte geen doorslagen van correspondentie. Daarnaast beschrijft hij in zijn veertig reisdagboeken zijn omgeving en *niet* zichzelf. Hij formuleert gedetailleerd en afstandelijk – je zou er zo een reisgids van kunnen maken. Zijn oorlogsdagboek is anders. Daarin wordt hij soms echt kwaad, bijvoorbeeld als de rector magnificus op 16 september 1940 bij de opening van het academisch jaar een speech houdt vol Duitse citaten. Bij een herdenking in de Pieterskerk raakt hij eerst ontroerd door het Wilhelmus, maar moet hij zich meteen beheersen als hij Duitsers in uniform én de grootste NSB'er van de stad ziet om die "niet op hun gezicht te slaan". En dan besluiten de Duitsers dat alle Joodse hoogleraren en medewerkers van universiteiten moeten worden ontslagen.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Eduard Meijers was vaders promotor en leermeester die uitgroeide tot vriend. Onze gezinnen kwamen voortdurend bij elkaar over de vloer.'

Schuyt: 'Cleveringa wijst er als eerste publiekelijk op dat door deze maatregel een complete bevolkingsgroep wordt bedreigd. Dat heeft heel veel mensen wakker geschud. Het was het geluid waarop Nederland wachtte. Iedereen zegt

-6-

"Ik geloof van eenpoging tot vertolking ervan ook daarom af te kunnen zien, omdat ik een gevoel heb, als "zweven op dit ogenblik onze gedachten en stemmingen, zonder klanken, "niettemin volkomen nauwkeurig kenbaar, over en weer tussen ons allen. " Niet om zulk een vertolking is het "dat ik nog enige woorden verzoek tot "U te mogen richten; had ik geen ander doel dan de accentuering onzer "stemming, ik zou denk ik geen beter "middel te baat hebben kunnen nemen, "dan hier eindigen en U over te laten aan de yzige beklemming van de "huiveringwekkende stilte, die dan "xxxxxxx terstond om ons heen zoude "kunnen hangen. Evenmin zal ik met myn "woorden Uw gedachten probeeren te "leiden, naar hen van wien het schrijven, van welke inhoud ik U verslag "heb gedaan, is uitgegaan. Myn daad "qualificeert zichzelf. Het enige wat "ik thans begeer is hen uit het gezicht beneden ons te laten, en Uw "blik te richten naar de hoogte, waar "de figuur van Meyers staat. (Volgt "een bespreking van de betekenis van "Meyers, zyn publicaties, functies enz. "zyn verknochtenheid aan ons Volk en "Vaderland). Het is deze Vaderlander, "deze nobele en ware zoon van ons "volk, deze mens, deze geleerde, dien "de vreemdeling welke ons thans overheerst, ontheeft van zyn functie! Ik "zeide U niet over myn gevoelens te "zullen spreken; ik zal er my aan "houden, al druigen zy als kokende lava te barsten, door alle spleten, welke ik by momenten de indruk heb, dat zy "zich onder den aandrang ervan in "myn hoofd en hart zullen kunnen "gaan openen. "Maar in de faculteit, die blykens "haar doelstelling gewyd is aan de "rechtvaardigheid, mag deze opmerking "niet achterwege blyven: In overeenstemming met de Nederlandse tradities verklaart de Grondwet iederen "Nederlander tot elke landsbediening "en tot bekleding van elke waardigheid en elk ambt benoembaar en stelt zy hem onafhankelijk van zyn godsdienst "in het genot van dezelfde burgerlyke rechten en burgerschapsrechten. "Volgens art. 43 van het landoorlogsreglement is de bezetter gehouden de "landswetten te eerbiedigen"sauf "empêchement absolue". Wy kunnen het "niet anders zien, dan dat er geen

"de minste verhindering voor onzen "bezetter bestaat Meyers te laten "waar hy was. Dit impliceert, dat het "wegdringen van zyn plaats op de "wyze, waarvan ik mededeling heb gedaan, door ons slechts als onrecht "kan worden gevoeld. Wy hebben gemeend "hiervoor gespaard te kunnen en mogen worden. Het heeft niet zo mogen "zyn. Wy kunnen, zonder in nutteloze "dwaasheden te vervallen, welke ik "met klem moet ontraden, thans niet "anders doen, dan buigen voor de overmacht. En inmiddels werken wy voort, "zo goed en kwaad als wy kunnen, en "steeds zullen wy in onze gedachten het beeld, de gestalte en persoonlijkheid vasthouden, van wien wy geloven, "dat hy hier behoort te staan,

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

BELASTINGSCHROEF AANGEDRAAID.

Het is goed riemen snyden uit anderman: leer, zegt het spreekwoord. Dat heeft de Duitse bezetter dan ook terdege op de Nederlandse staatsinkomsten toegepast. Naast de gewone uitgaven moet thans de staatskas een bezettingsleger onderhouden, dat tweemaal zo groot is als het Nederlandse leger, plus een extra-legertje Politie-Beambten van alle kleuren en kwaliteiten, en niet te vergeten de nieuwbakken

van N.S.B.-h
Dit alles niet zuinig saris Seyssedinsten met beloont. Dit alles steeds meer, stygen, en is Die iemand i massa. Daarom heeft op 10 Mei ons weer een Hy "het beste (woorden van Verordning, w inkomen met wordt geschr hoging wordt kende bedrog naal-sociale rassend door oppervlakkig blik geloven verbetering se Overheid

Biograaf Kees Schuyt overhandigt het eerste exemplaar van zijn boek aan Hiltje ten Cate-Cleveringa. ‘Vader heeft het nooit meer over de oorlog gehad.’ Foto Monique Shaw

altijd: het begin en het eind van de rede zijn erg goed, maar die middelste vier pagina’s over Meijers zijn zo saai. Maar dat moet je in die tijd zien: bij het afscheid van een professor gaf de decaan altijd een opsomming van al diens wetenschappelijke werk. Dat was traditie. Daarna vervolgt hij: “Het is deze Nederlander, deze nobele en ware zoon van ons volk, deze mens, deze studentenvader, deze geleerde, die de vreemdeling, die ons thans vijandelijk overheerst, ontheft van zijn functie. Ik zei u niet over mijn gevoelens te zullen spreken; ik zal mij er aan houden, al dreigen zij als kokende lava te barsten door alle spleten, waarvan ik bij momenten de indruk heb, dat zij zich onder de aandrang ervan, in mijn hoofd en hart zouden kunnen openen.” Om vervolgens juist weer heel praktisch te eindigen: Cleveringa roept de studenten op geen dwaze dingen te doen, maar dat ze gingen staken vond hij prima; je was toch nooit verplicht geweest om college te lopen! Daarna deelt hij mee welke professoren de colleges van

Meijers overnemen. Juist door dat organisatorische kon hij later in verhoren volhouden: als decaan deed ik gewoon wat ik moest doen in deze door de bezetter opgeroepen omstandigheden.’

Ten Kate-Cleveringa: ‘Maar ondertussen werd de rede door studenten overal verspreid.’

Schuyt: ‘En in de illegale pers, zoals *De Geus onder studenten* en *Vrij Nederland* afgedrukt. Overigens wil ik het beeld van Leiden als verzetsbolwerk enigszins corrigeren, want laten we eerlijk zijn: niet iedereen was blij met de redevoering van zijn verhaal maar niks vonden en gewoon wilden blijven studeren of werken.’

Ten Kate-Cleveringa: ‘Die middag leek het wel feest bij ons thuis, alsof heel Leiden op bezoek was gekomen. Het huis stond vol bloemen. Ik weet nog dat Meijers mij met mijn zussen Tineke en Dien apart nam en zei: “Jullie hebben een bijzondere vader, hij heeft vandaag iets héél belangrijks gedaan.”’

Schuyt: ‘Ik was heel blij dat ik een citaat vond uit Meijers’ rectorale rede van 1927, waarin hij zegt dat een goed jurist altijd de “goddelijke vlam der gerechtigheid” moet voelen. Cleveringa is die opvatting van zijn promotor trouw gebleven en heeft haar verinnerlijkt. Daarom kon hij niet anders dan die rede houden.’

Ten Kate-Cleveringa: ‘Toen ik de volgende ochtend naar school ging, zei moeder: “Geef vader maar een dikke zoen.” Nou ja, dat deed ik altijd al. Achteraf snap je pas wat ze bedoelde.’

Schuyt: ‘De avond van 25 november heeft hij de rede voorgelezen aan zijn vrouw. “Ze nemen je vast, die ellendelingen”, reageerde ze. “Maar als je meent dat het je plicht is, moet je het doen.”’

Ten Kate-Cleveringa: ‘Toen hij was opgepakt, heeft moeder een taxi gestuurd om ons op te halen van school. Vader beschrijft in zijn *Gedenkschriften* hoe hij rond dat tijdstip in de auto voor restaurant In Den Vergulden Turk moest blijven wachten, terwijl die Duitsers binnen lekker gingen

‘Hij werd meegenomen voor verhoor, zoals dat toen heette, en het duurde acht maanden tot hij weer thuis was’

lunchen. Hij hoopte dan nog een glimp van zijn kinderen op te vangen, die naar huis zouden fietsen, maar wij waren dus al thuis. Daarna werd hij “meegenomen voor verhoor”, zoals dat heette. Maar het duurde acht maanden voordat hij weer thuis was.’

Schuyt: ‘Hij werd opgesloten in “het Oranjehotel”, de Scheveningse gevangenis waar in totaal 25.000 verzetsmensen en andere brave Nederlanders vastgezet hebben.’

Ten Kate-Cleveringa: ‘Op oudejaarsdag mocht moeder voor het eerst op bezoek.’

Schuyt: ‘Dat duurde tien minuten. Hij mocht uiteraard geen dagboek bijhouden,

1940

maar heeft er achteraf wel over geschreven, soms emotioneel. Alleen zijn die pagina's niet in de *Gedenkschriften* beland. Ik heb ze in het archief gevonden.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Zijn latere arrestatie heb ik wel bewust meegemaakt.'

Schuyt: 'Op 4 januari 1944 wordt hij met nog 31 andere Leidenaren opgepakt als gijzelaar. Het is een vergelding voor een mislukte liquidatie van een NSB'er door het Leidse verzet, de vorige avond aan het Rapenburg. Cleveringa stond op een lijst met van verdachte burgers.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Hoe die kerels in lange leren jassen het huis binnen kwamen stuiven... vreselijk. Die SS'ers hadden ook een NSB'er bij zich – een verrader van hier tot gunter natuurlijk.'

Schuyt: 'Hij belandt dan in concentratiekamp Vught.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Om de twee weken mochten we één brief schrijven, én ontvangen.'

Schuyt: 'Die post werd natuurlijk wel aan beide kanten gecensureerd.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Je kon weinig anders schrijven dan iets over het weer. Maar de kinderen van professor Bok, die tegelijkertijd was opgepakt, stuurden aan hun vader: "Die meneer met wie je vorige week nog uit wandelen ging, is plotseling overleden." Dat was een codering om te vertellen dat het verzet die ene NSB'er had vermoord. De achterblijvers vormden ook meteen een comiteetje om elke veertien dagen pakjes voor iedereen te brengen.

Moeder heeft mij ook een keertje meegenomen. Je zag niks van het kamp. We kwamen niet verder dan een of ander hek, waar je alles mocht afgeven. Daar lieten we zakjes snoep achter waar we stiekem vitaminepillen in hadden verstoppt.'

Schuyt: 'Die winter was heel streng: veel gevangenen in Vught hadden heel weinig kleren, vaak zelfs geen sokken. Hij heeft er een zware longontsteking gekregen.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Het was echt kantje boord.'

Schuyt: 'Philips had in Vught een grote werkplaats waar de gevangenen werkten.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Maar vader was natuurlijk geen bèta en kreeg een ander mooi baantje: hij moest de bezittingen van alle nieuwe gevangenen registreren. Als iemand weer vrijgelaten werd, moesten die spullen weer bij elkaar worden gezocht. Zo wist hij altijd als eerste wie er zouden vrijkomen. Tot hij opeens zijn eigen naam zag staan.'

Schuyt: 'Eenmaal vrij maakte Cleveringa een keuze die minstens zo moedig was als zijn rede van 26 november. Op verzoek van de regering in Londen besloot hij toe te treden tot het College van Vertrouwensmannen dat de bevrijding en de overgang naar een normaal bestuur moest voorbereiden. Aan het begin van de oorlog had hij nog kunnen volhouden dat zijn toespraak niet politiek bedoeld was. Maar nu was de situatie totaal veranderd: dit besluit impliceerde dat hij moest onderduiken. Zo heeft hij wederom zichzelf en zijn gezin in

gevaar gebracht.'

Ten Kate-Cleveringa: 'In september 1944 kreeg moeder een tip van de ondergrondse: "De professor moet niet thuiskomen." Toen is ze naar het station gegaan in de hoop hem daar op te kunnen vangen. Vader was lang, torende boven de massa uit en droeg altijd een bolhoed en driedelig pak. "Je moet je schuilhouden", zei moeder. "En weg met die bolhoed en dat mooie pak, want als ik je er zo weet uit te pikken, kunnen de Duitsers dat ook." Toen heeft hij van Anton Kalf, bij wie hij ging onderduiken in Wassenaar, een oude deukhoed gekregen.'

Schuyt: 'Daarna is hij nog ondergedoken in Den Haag. Als ze hem hadden gepakt, zouden ze geen medelijden met hem hebben gehad.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Aan het eind van de oorlog had moeder geelzucht. Op Bevrijdingsdag hadden we haar voor het raam gezet, toen er een klein autootje kwam voorrijden. Daar zagen we een lange man met een bolhoed uitstappen.'

Schuyt: 'In en na de oorlog schreef hij zijn *Gedenkschriften*, die in 1983, drie jaar na zijn overlijden, zijn gepubliceerd. Maar praten over oorlogservaringen, dat deed je toen niet.'

Ten Kate-Cleveringa: 'De gedachte was: we gaan door.'

Schuyt: 'Tripjes naar Duitsland sloeg hij voortaan over. En als een kleinkind trots een schoolrapport liet zien met een negen voor Duits, was hij teleurgesteld. Zo wer-

den gevoelens toen geuit. Ik ken genoeg anderen bij wie het net zo was - zelfs iemand die je een tientje gaf bij een onvoldoende voor Duits.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Hij heeft het nooit meer over de oorlog gehad. Moeder zei soms van wel, dat hij er onder leed: dan waren zijn lakens 's ochtends helemaal in elkaar gefrommeld.'

Schuyt: 'Wat we tegenwoordig posttraumatisch stresssyndroom noemen, daar moet hij ook last van hebben gehad. Hij heeft gelukkig ontzettend veel steun van uw moeder gekregen. Denk ook eens aan dat enorme tikwerk dat ze voor hem gedaan heeft, ook van al zijn juridische geschriften. Een enorme prestatie.'

Ten Kate-Cleveringa: 'Vader kon absoluut niet typen. Ik zie moeder nog zitten achter die grote Olivetti. Ze heeft inderdaad *alles* voor hem uitgetypt. Na drie pagina's las ze opeens hardop: "Conclusie: dit alles doet dus niet ter zake." Dan werd ze quasi-woedend. "Nou ja zeg, verdorie!" riep ze dan. "Waarom laat je mij dit dan allemaal uittikken?!"

Schuyt: 'Kijk, dit is nu precies hoe mooi het ging, het afgelopen jaar. Ik vertel iets, Hiltje komt met een prachtige aanvulling. Eigenlijk is dit boek een gezamenlijk werk.'

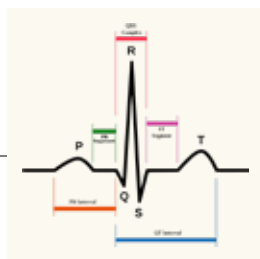
Ten Kate-Cleveringa: 'Nou, niet zo overdrijven hoor.'

Kees Schuyt, R.P. Cleveringa, *Recht, onrecht en de vlam der gerechtigheid*. Uitgeverij Boom, 558 pgs. € 39,90

29 OKTOBER 1901

SSR wordt opgericht en is tot 1984 officieel een gereformeerde studentenvereniging. In 1912 kreeg SSR dispuuten, waarmee het de oudste vereniging van Leiden met een dispuutstelsel is

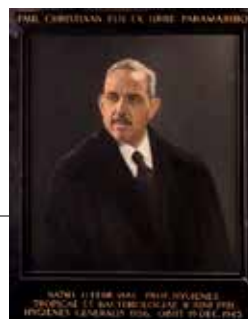
22 MAART 1905

Het eerste ElektroCardioGram wordt gemaakt in het Leidse Fysiologisch Laboratorium, door Willem Einthoven

1927

Prinses Juliana gaat, als eerste lid van het Koningshuis, studeren in Leiden. Ze haalt geen diploma, wel een doctoraat *honoris causa*

1938

De universiteit benoemt de Surinaamse Paul Christiaan Flu als rector magnificus. Hij was de eerst – en tot nu toe enige – rector van Caribische afkomst in Nederland

4 OKTOBER 1940

De gebroeders Jan en Huib Drion, die rechten studeren in Leiden, publiceren de eerste editie van verzetskrant *De Geus onder studenten*

30 JUNI 1941

Rechtenstudent Erik Hazelhoff Roelfzema, 'de Soldaat van Oranje,' vlucht naar Engeland en start verzetsoperaties tegen Duitsland

Xxxx Foto Hollandse Hoogte

Tegen de lapzwanen

In de jaren negentig gaat de Leidse universiteit de strijd aan met de slome student. Dat leidt tot een bestuurlijke uitvinding: het bindend studieadvies.

DOOR VINCENT BONGERS 'Mooi, dat houdt de leeghoofden weg', zegt de Leidse eerstejaars rechtenstudent Jeroen Vossenbergh, in augustus 1997 tegen het ANP. 'Daar kan ik namelijk slecht tegen.' Vossenbergh is de eerste generatie studenten die te maken krijgt met een beruchte Leidse uitvinding: het bindend studieadvies, oftewel 'bsa'.

Studenten die in september 1997 beginnen aan hun studie, moeten de helft van hun punten halen in het eerste jaar. Lukt dat niet, dan is het einde oefening. Het Leidse nieuwigheidje is landelijk nieuws en voor sommige studenten is het wel even schrikken. 'Shit!', zegt eerstejaars Nederlands Caroline Vos in *Trouw*. 'Als ik niet genoeg punten haal, moet ik weg'.

In de jaren negentig is de eeuwige student al aardig aan het uitsterven. Onderwijsminister Jo Ritzen heeft een jaar eerder, overigens onder luid studentenprotest, de prestatiebeurs ingevoerd: studenten krijgen geld van de overheid, maar mogen dat alleen houden als ze op tijd afstuderen. Het bsa geeft de universiteit de mogelijkheid om zelf lapzwansen een duwtje naar de uitgang te geven.

Het idee komt uit de koker van collegevoorzitter Loek Vredevoogd, die in 1994 naar de universiteit kwam om puin te ruimen. Vanwege een vastgoed-affaire was er een bestuurlijke crisis ontstaan die zijn voorganger Kees Oomen de kop kost. Vredevoogd wordt vervolgens door staatssecretaris van Onderwijs Job Cohen in Leiden neergezet om als crisismanager de verstoorde verhoudingen te herstellen.

Maar hij doet meer dan dat: hij wil met ambitieuze plannen de ingeslapen universiteit wakker schudden. Leiden moet uitgroeien tot 'het Yale van Europa', zegt hij in 1998 tegen *NRC Handelsblad*. Daar moet het bindend studieadvies bij helpen. 'Alleen goede student nog welkom', kopt *Mare* in 1995. Opvallend is dat in de universiteitsraad geen storm van protest is tegen de plannen. Landelijk is die tegenstand er wel. Zo maakt studentenbondvoorzitter Kysia Hekster (tegenwoordig NOS-verslaggeefster) zich zorgen over de financiële strop voor weggestuurde studenten. 'Na een jaar heb je een serieus probleem. De schuld loopt enorm op'.

Het bsa wordt eerst bij een aantal opleidingen getest en in 1997 overal ingevoerd. Het is even schrikken als blijkt dat er bij Rechten tweehonderd aanmeldingen minder zijn dan een jaar eerder. 'Ouders redeneren: mijn kind is niet superblijant dus het is riskant om hem naar Leiden

te laten gaan', zegt decaan Hans Franken in *Mare*. 'Dát is de kout van de tennisbanen en barbecueparties'.

In 2002 neemt Vredevoogd afscheid van de universiteit. 'Ik heb weleens gedacht dat ik mijn ontslag zou krijgen', zegt hij in *Mare*. 'Dat had ook te maken met de reactie van de landelijke studentenorganisaties op de invoering van het bindend studieadvies, dat ze presenteren als een "oprotdadvies". Die oppositie van buiten was veel feller dan ik had verwacht. Daardoor viel het aantal studenten ook harder terug dan we ingecalculeerd hadden.'

Het bsa blijft echter bestaan. Sterker nog: ook andere universiteiten voeren het in. In Leiden zijn de bestuurders tevreden. Er is minder uitval en studenten denken beter na over welke studie ze kiezen.

Daarom besluit het college van bestuur in 2012 de lat nog hoger te leggen. 'We zien dat met alleen bsa in het eerste jaar, de prestaties in het tweede jaar juist enorm inzakken', verklaart vice-rector Simone Buitendijk in *Mare*. 'We willen het tempo erin houden.' Er komt een bsa in het tweede jaar: studenten moeten in die tijd 100 van de 120 punten halen.

'Een student is eigenlijk een zondagskind', vult rector Paul van der Heijden aan. 'Uit de samenleving komt een breed gedragen geluid: "Studenten, luister nou eens. Jullie mogen grotendeels op kosten van de samenleving studeren. Dat kost een hoop geld. Dan moet je ook presteren en zorgen dat je op tijd tentamens haalt." Het gaat om een bevoorrechte groep, die later ook nog meer gaat verdienen.'

Een boze universiteitsraad weet de regeling nog wat te verzachten, maar het verzwaarde bsa komt er. De studentenpartijen in de raad blijven zich echter verzetten en klagen over 'een onverschrokken koers in de stapeling van rendementsmaatregelen'. Ook in de Tweede Kamer is er veel kritiek op de regeling.

Uiteindelijk sneuvelt het bsa in het tweede jaar in 2016 op een juridische kwestie. De regeling voldoet niet aan de Wet op het hoger onderwijs. Rector Carel Stolker is er niet blij mee dat een student 'slechts 45 punten hoeft te halen' in het eerste jaar. 'Daarna zien ze maar. Of dat nou een goede boodschap is?'

Nog minder vrolijk is Stolker in september 2018: op de eerste dag van het academisch jaar laat Onderwijsminister Van Engelshoven weten dat het bsa maar maximaal veertig punten mag zijn.

Een 'ontzettend stom idee', foetert de boze rector. Het blijkt later een proefballonnetje te zijn van de minister, maar duidelijk is dat de Leidse uitvinding steeds minder

en en leeghoofden

Maretjes

De prijs voor een Maretje bedraagt €9,- per 30 woorden, opgegeven via redactie@mare.leidenuniv.nl uiterlijk t/m maandag 16.00 uur. Maretjes aangeboden voor commerciële doeleinden worden niet geplaatst, evenmin als Maretjes waarin zaken worden aangeboden die de waarde van 4.500 euro te boven gaan.

Doe meer met je kennis! Vrijwilligers gezocht voor één uur per week **bijles en huiswerkbegeleiding** op verschillende locaties of bij de leerling thuis. **Leiden-Noord**, 23 leerlingen **basisonderwijs**, groep 4 t/m 8, waarvan 7 met vergoeding van 5 tot 10 euro. **Voortgezet onderwijs**: *Nederlands, 3havo. * Engels, 4havo. *Engels, brugklas anderstaligen. *Nederlands, 3havo. Nederlands, 2hbo, onderzoeksverslagen maken. *Engels, brugklas mavo-havo. *Nederlands, 2vmbo. *Engels, 3havo. *Frans, brugklas mavo-havo. *Engels, 5 havo. **Leiden-Zuid**, 4 leerlingen **basisonderwijs**, groep 4 t/m 8. Onderwijswinkel Driftstraat 77, ma, wo en do 15-17u. Tel. 071-5214256. E-mail: hdekoomen@owwleiden.nl. Tel. 071-5214256. E-mail: hdekoomen@owwleiden.nl.

Leiden University Green Office (LUGO) & Green Keys organiseren dit jaar samen de Leiden University's Sustainability Week! In de week van 11-15 februari zijn er evenementen om de duurzame opties in Leiden en Den Haag te ontdekken, bewust te consumeren en te discussiëren over een duurzame toekomst. Voor meer informatie, kijk op de Facebookpagina Sustainability Week Leiden of op www.sustainabilityweek.nl

Maretjes-extra zijn bedoeld voor semi- commerciële instanties. De prijs voor een Maretje-extra is €23,- incl. BTW voor elke vijfendertig woorden. U kunt deze advertenties uiterlijk op de vrijdag vóór het verschijnen van Mare opgeven bij Bureau van Vliet B.V., postbus 20, 2040 AA Zandvoort, telefoon 023-571 47 45. E-mail: Zandvoort@bureauvanvliet.com

Academische Agenda

Prof.dr. A.B. te Pas zal op maandag 11 februari een oratie houden bij benoeming tot hoogleraar bij de faculteit Geneeskunde met als leeropdracht Kindergeneeskunde. De titel van de oratie is 'De equilibrist'.

Dhr. S. Ahmetoğlu hoopt op dinsdag 12 februari om 15.00 uur te promoveren tot doctor in de Geesteswetenschappen. De titel van het proefschrift is 'The Constitutional Revolution of 1908 and Its Aftermath in Trabzon'. Promotor is prof. dr. E.J. Zürcher.

Dhr. T.B.D. van der Wal hoopt op dinsdag 12 februari om 16.15 uur te promoveren tot doctor in de Rechtsgeleerdheid. De titel van het proefschrift is 'Nemo condicit rem suam'. Promotor is prof. mr. W.J. Zwalve.

Mw. N. de Haan hoopt op donderdag 14 februari om 11.15 te promoveren tot doctor in de Geneeskunde. De titel van het proefschrift is 'Clinical Glycomics of Antibodies by Mass Spectrometry'. Promotor is prof. dr. M. Wuhrer.

Mw. C. van Huls van Taxis hoopt op donderdag 14 februari om 13.45 uur te promoveren tot doctor in de Geneeskunde. De titel van het proefschrift is 'New developments in ablation of ventricular arrhythmias'. Promotoren zijn prof.dr. K. Zeppenfeld en prof. dr. M.J. Schalij.

Mw. N.E. Blankenstein hoopt op donderdag 14 februari om 15.00 uur te promoveren tot doctor in de Sociale Wetenschappen. De titel van het proefschrift is 'Risky business?'. Promotor is prof.dr. E.A.M. Crone.

Foto Josh Albert (Strw)

Rectificaties

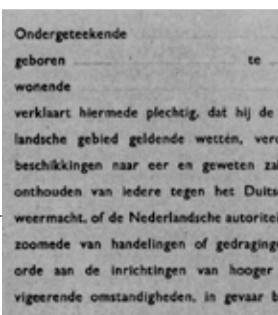
In het artikel over de crowdfunding-actie voor de ouders van de omgekomen promovendus Maolin Zhang ('Mensen zijn begaan met Zhangs verhaal'), is een ernstige fout geslopen. Zhangs begeleider, astronoom Huub Röttgering, vertelde over de logistieke operatie die volgde op het overlijden. Er moest een begrafenis georganiseerd, ouders – nog zonder paspoort – ingevlogen, de inzameling, enzovoort. 'Het klinkt wrang, maar dat zijn we in de sterrenkunde wel gewend, want we werken in grote teams aan bijvoorbeeld telescopen en raketten', zei hij erbij.

Het woordje 'dat' in die zin, sloeg op het samenwerken. De journalist van *Mare* interpreteerde het echter als 'in zulke grote samenwerkingverbanden komt het wel vaker voor dat er iemand overlijdt', en op verzoek van de eindredactie verduidelijkte hij dat ook in de tekst.

Zo ontstond een tekst die geen goede weergave is van Röttgerings uitspraken en bedoelingen. De redactie van *Mare* betreurt dit ten zeerste.

De crowdfunding in kwestie heeft overigens het oorspronkelijke doel overtroffen en loopt nog steeds: donezen kan via www.steunleiden.nl

In het artikel 'Prof fraudeerde bij beursaanvragen' (*Mare* 16, 31 januari), staat onjuiste informatie over de status van Marianne Bakermans en Rien van IJzendoorn. Bakermans is niet meer werkzaam bij de Universiteit Leiden, maar is overstapt naar de Vrije Universiteit in Amsterdam. Rien van IJzendoorn nam na de ophef zijn vakantiedagen op tot zijn pensioen. In mei is hij met emeritaat gegaan.

MAART 1943

Studenten moeten een 'Loyaliteitsverklaring' ondertekenen waarin ze verklaren niets tegen de bezetters te ondernemen. Vervolgens de meeste studenten weigeren

SEPTEMBER 1945

De universiteit opent weer haar deuren

10 MEI 1946

Winston Churchill krijgt eredoctoraat

11 FEBRUARI 1952

Catena werd opgericht in café De Valk in Leiden. In eerste instantie wordt Catena genegeerd door de corpsleden en worden leden van Catena over één kam geschoren met niet-leden. Later trekt dat bij

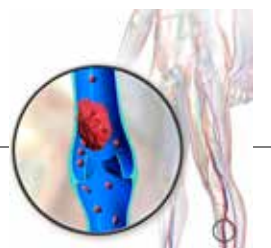
18 JANUARI 1979

Quintus wordt geboren omdat er volgens de oprichters – die voorheen lid waren van Minerva en Augustinus – een alternatief moet komen voor Augustinus ('Plasterk-types met geitenwollen sokken') en het conservatieve Minerva

7 FEBRUARI 1985

Studenten die tegen bezuinigingsplannen zijn, bezetten het Academiegebouw om toespraak Onderwijsminister Deetman te verhinderen

5 MEI 1994

Beschrijving van de bloedstollingsveroorzaker Factor V Leiden in Nature. Sindsdien denken sommige mensen dat Leiden een ziekte is

Palindroomgetallen

Een palindroomgetal is een getal waarvan de cijfers symmetrisch gerangschikt zijn: zowel van links naar rechts als van rechts naar links lees je dus hetzelfde getal: 44, 101, etc. Goed, ik studeer gewoon Taalwetenschap en zodoende kom ik niet zo snel in aanraking met 'grappige getallen', afgezien van de keren dat Herman Brusselmans in *Autobiografie van iemand anders* herhaaldelijk verwonderd is over de tafel van negen.

Oh, en Twitter, met afstand mijn favoriete sociale medium, waar iedereen zich gedwongen voelt om het te benoemen wanneer het aantal volgers of het aantal tweets een palindroomgetal is. Vooral bij 666 gaat het spreekwoordelijke dak eraf, zover dat mogelijk is binnen 280 tekens.

Bij verjaardagen blijft het enthousiasme omtrent palindroomgetallen naar mijn weten uit. Ik zou niet willen zeggen dat mijn

11e of mijn 22e verjaardagen ingetogen waren (dat hele adjectief past sowieso al leermint bij me), maar een extra groot feest was het niet. Ook bij anderen zag ik het nooit. Misschien dat het vanaf leeftijden met drie cijfers een uitbundig feest wordt, maar ik ken niemand die ooit zo'n leeftijd heeft gehaald. En als ik die wel had gekend, en diegene overleefde de 100 (oud, maar geen palindroom) en werd 101 (oud én een palindroom): heeft diegene dan überhaupt nog wel zin en bovendien kracht voor een uitbundig feest? De oudste mens ooit wiens geboorte- en sterfdatum officieel zijn vastgelegd, Jeanne Louise Calment, werd 122 jaar. Dan moet je niet alleen de 101 en de 111 vieren, maar óók nog de 121.

Ik denk niet dat iemand 22 palindroomverjaardagen aankan. Ik niet, de mensen die ik ken niet en al helemaal niet een willekeurige Française niet. Dat laatste werd vo-

rig jaar trouwens bevestigd toen er een onderzoek werd gepubliceerd waaruit bleek dat Jeanne helemaal geen 122 is geworden, maar naar alle waarschijnlijk 99. Negentien palindroomverjaardagen, ja, dát zie ik nog wel gebeuren.

Maar wat ik, mijn kennissen en Fransen niet kunnen, kan onze universiteit wel. Die viert dit jaar zijn 54e palindroom. 444 jaar. En wie ben ik ook om te bepalen wanneer je wel en geen feest mag geven. Bovendien gooi ik ook enorm mijn eigen ruiten in (een eigenschap die me wel vaker de das om doet) wanneer ik uitspreek dat '450 jaar een logischere festiviteit zou zijn', want over zes jaar hoop ik al een tijdje afgestudeerd te zijn. Geheel naar het prachtige sociolect dat zo nauw is verbonden aan deze universiteit: gefeliciteerd pik.

FEMKE BLOMMAERT studeert taalwetenschap

de Kattokop

childcare centre

2018 AWARD WINNER FOR SOUTH HOLLAND REGION*

In an independent survey parents assess our childcare centre as a **9.1** 45 reviews

It is the 5th time in a row that de Kattokop has won the South Holland Regional Award.

Already for 35 years de Kattokop has been the child care centre for staff and students of Leiden University and affiliated institutions. Within walking distance of Leiden Central station. Open from 07:30 hrs. till 18:30 hrs.

More information | www.dekattokop.nl | tel. 071 517 6363

*Reviewplatform Quebble / tevreden.

11 MAART 1999

Opening Campus Den Haag. Nu de faculteit FGGA. De universiteit heeft officieel twee vestigingssteden

13 MAART 1999

Nelson Mandela neemt in Pieterskerk eredoctoraat in ontvangst

8 FEBRUARI 2005

Eredoctoraat voor koningin Beatrix: 'Het is een eerbewijs dat ik als een bijzonder voorrecht beschouw'

11 NOVEMBER 2009

Uit Leiden weggepeste criminoloog Wouter Buikhuisen, ontvangt na dertig jaar excuses van de universiteit

2010

College schrappt Latijn van de bul. Een storm van protest volgt: 'rampzalige aanslag op traditie.' College slikt plan weer in

20 MEI 2014

Het zweetkamtje is gered. Een restauratie van de muren was dringend nodig en middels een crowdfundingactie werd het bedrag van 16.380 euro binnengehaald

